

Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä

Nelli Niemistö
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta - ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

NIEMISTÖ, NELLI: Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä

Pro Gradu-tutkielma, 61 s., 1 liitesivu

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kirsi Juhila & Irene Roivainen

Marraskuu 2015

Tutkimukseni tarkastelee kotouttavan sosiaalityön ja ennalta ehkäisevän lastensuojelutyön rajapintakysymyksiä. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten kotouttava sosiaalityö toteuttaa ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä ja miten lapsen etu huomioidaan kyseisessä työssä.

Tutkimustani varten olen haastatellut kuutta Tampereen kaupungin kotouttavassa sosiaalityössä työskentelevää sosiaaliohjaajaa ja sosiaalityöntekijää. Haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina yksilöhaastatteluina. Haastatteluaineiston analysointimenetelmänä olen käyttänyt teemoittelua.

Tutkimustulokset osoittavat, että kotouttavan sosiaalityön työntekijät kokevat työnsä ennalta ehkäiseväksi lastensuojelutyöksi, vaikka harvoin sitä tällä nimityksellä kutsuvatkaan. Työntekijät näkevät, että heidän tekemällä työllä pystytään ennalta ehkäisemään pakolaisperheiden ongelmien kärjistymistä. Ryhmämuotoisen toiminnan nähtiin olevan tehokas ennalta ehkäisevän työn muoto ja siihen haluttaisiin panostaa enemmän. Työntekijät kuitenkin kokivat, että ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä ei tehdä tarpeeksi. Ratkaisuksi tähän usea haastateltu ehdotti, että lapsiperheiden kotouttava sosiaalityö tulisi siirtää kaupungin organisaatiossa aikuissosiaalityön alaisuudesta lapsiperheiden sosiaalipalveluiden alaisuuteen tai integroida lapsiperheiden alueellisten sosiaaliasemien yhteyteen.

Asiakasperheiden tilannetta lähestytään kotouttavassa sosiaalityössä lähes poikkeuksetta vanhempien näkökulmasta. Tämän vuoksi työntekijät kokevat, että lapsen etu ei toteudu kotouttavassa sosiaalityössä. Tutkimustulosten mukaan moni haastatelluista koki, että pakolaislapsia kohdellaan tällä hetkellä kuin ”massaa”. Työntekijät toivoivat, että jokainen asiakasperheen lapsi voitaisiin nähdä yksilönä ja hänelle voitaisiin tarjota yksilöllistä tukea. Lapsen yksilöllistä tuen tarvetta voitaisiin kartoittaa lapsen omalla haastattelulla. Työntekijät toivoivat myös lisää työvälineitä ja koulutusta lapsen kohtaamiseen.

Kotouttavalla sosiaalityöllä olisi suuri mahdollisuus toimia yhtenä ennalta ehkäisevän lastensuojelun työmuodoista, jos lapsen etu nostettaisiin yhdeksi työskentelyn kulmakivistä. Perheen jäsenet tulisi nähdä yksilöinä ja myös jokaisen lapsen henkilökohtainen tuen tarve tulisi selvittää. Aikana, jolloin sosiaalihuoltolaki painottaa lapsen edun huomioimista kaikissa sosiaalipalveluissa, tulisi tähän kiinnittää tarkempaa huomiota myös kotouttavassa sosiaalityössä. Tuloksista on huomattavissa myös se, että työntekijät puoltaisivat lapsiperheiden ja muiden ruokakuntien palveluiden eriyttämistä.

Asiasanat: kotouttava sosiaalityö, ennalta ehkäisevä lastensuojelu, lapsen etu

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

NIEMISTÖ, NELLI: Social work for the refugees as a preventive child welfare service

Master's Thesis, 61 pages, 1 appendix

Social work

Supervisor: Kirsi Juhila & Irene Roivainen

November 2015

This research examines the social work for the refugees in framework of preventive child welfare. The aim of the study is to examine how social work for the refugees is executing preventive child welfare and how the interest of the child is taken into account in particular work.

The empirical data was gathered by interviewing six social workers and social instructors who work in the social work office for the refugees in city of Tampere. The interviews have been executed as individual semi-structured interviews. The interview data has been analysed with the method of thematising.

The research results indicate that social workers and social instructors see their work as a preventive child welfare but they rarely call it with this designation. The interviewees see that their work can prevent the problems of the refugee families to escalate. Group activities for the clients was also seen as a effective form of preventive work and the interviewees would like to invest more to this kind of work. Though, the interviewees felt that social work for the refugees does not do enough preventive child welfare work. As a solution interviewees proposed that the social work for refugee families should be transferred in city organization from social work for adults to social work for the families with children. Other option was to integrate social work for refugees as a part of the regional social welfare offices of the families with children.

The situation of the client families is approached nearly without an exception from the view point of the parents. This is why the interviewees think that the interest of the child is not actualising in social work for refugees. The research results show that many interviewee feel that refugee children are treated currently as a "mass". The interviewees hope that every child could be seen as an individual and he or she could receive more individual support. The individual need of support could be examined with the interview of the child. The interviewees also requested more tools and training for encountering the child.

Social work for the refugees would have a significant opportunity to work as one form of preventive child welfare if the interest of the child would be raised as one of the cornerstones of the work. The members of the family should have be seen as individuals and also the individual need for support of the children should be examined. At the time when Social Welfare Act is emphasizing the interest of the child in all social services, it should be taken into account more precisely also in social work for the refugees. The research results also indicate that the employees approve the differentiation of the social work for the refugee families and other households.

Key words: social work for refugees, preventive child welfare, interest of the child

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	5
2. EHKÄISEVÄSTÄ SOSIAALIPOLITIIKASTA ENNALTAEHKÄISEVÄÄN LASTENSUOJELUTYÖHÖN.....	7
3. KOTOUTTAVA SOSIAALITYÖ	11
3.1 Pakolaisperheiden erityishaasteet	15
3.2 Lapsen etu kotouttavassa sosiaalityössä	20
4. TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	22
4.2 Tutkimusympäristö.....	22
4.3 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus.....	24
4.4 Tutkimusaineiston kerääminen ja analysointi	25
5. TUTKIMUKSET TULOKSET	27
5.1 Kotouttava sosiaalityö työntekijän silmin	27
5.2 Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä.....	36
5.3 Lapsen edun ja mielipiteen huomioiminen kotouttavassa sosiaalityössä	46
6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	52
6.1 Yhteenveto.....	52
6.2 Tulosten pohdintaa	53
6.3 Tutkimusprosessi.....	55
6.4 Tutkimuksen merkitys sosiaalityön ammattikäytäntöjen kannalta	56
LÄHDELUETTELO	58

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Kotouttavan sosiaalityön tehtävät.....	27
Kuvio 2. Pakolaislasten ja –nuorten erityishaasteet.....	32
Kuvio 3. Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä.....	37
Kuvio 4. Millaista toiminnan pitäisi olla, että se ennalta ehkäisisi lapsiperheiden ongelmia parhaiten?.....	43
Kuvio 5. Miten lapsen etua voitaisiin huomioida enemmän kotouttavassa sosiaalityössä?.....	49

1. JOHDANTO

Tutkimukseni käsittelee kotouttavan sosiaalityön ja ehkäisevän lastensuojelutyön rajapintakysymyksiä. Lähestyn aihetta Tampereen kaupungin kotouttavassa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ja – ohjaajien näkökulmasta. Minua kiinnostaa, kokevatko he kotouttavan sosiaalityön olevan osa ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. Kiinnostavaa on myös se, mitä mieltä työntekijät ovat lapsen edun ja näkökulman toteutumisesta kotouttavassa sosiaalityössä.

Tutkimukseni aihe nousee omasta työkokemuksestani. Olen työskennellyt niin kotouttavassa sosiaalityössä kuin lastensuojelussa. Omaan kokemukseeni pohjaten ajattelen, että kotouttava sosiaalityö on harvoin lapsikeskeistä, koska kotouttava työ painottuu pääosin aikuisten pakolaisten haasteisiin vastaamiseen. Haastatteleamalla kotouttavan sosiaalityön työntekijöitä haluan selvittää, miten he huomioivat perheiden lapset työssään, onko lapsilla mahdollisuus tulla kuulluksi ja millaista ehkäisevää lastensuojelutyötä perheiden kanssa tehdään.

Aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä juuri tällä hetkellä uuden sosiaalihuoltolain astuttua voimaan 1.1.2015. Sosiaalihuoltolaki painottaa lapsen edun pohdintaa ja mielipiteen kuulemista kaikissa sosiaalihuollon palveluissa, myös palveluiden suunnitteluvaiheessa. Suomessa käydään tällä hetkellä myös kiivasta keskustelua siitä, että lastensuojelussa tulisi panostaa korjaavien toimenpiteiden sijaan ehkäiseviin palveluihin. Perheille tulisi olla tarjolla matalan kynnyksen palveluita jo varhaisessa vaiheessa. Tällöin lastensuojelun asiakkaiden määrä voisi laskea.

Tutkimukseni aihe on ajankohtainen myös siitä syystä, että turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa on tällä hetkellä korkeampi kuin koskaan. Myönteisen oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat siirtyvät kuntien kotouttavan sosiaalityön asiakkaiksi. Odotettavissa on siis suuri määrä uusia asiakkaita myös Tampereelle tulevien vuosien aikana.

Kotouttavan sosiaalityön ja etenkin ehkäisevän lastensuojelun rajapintakysymyksiä on tutkittu vain vähän, jos ollenkaan. Tutkimusta ehkäisevästä lastensuojelusta on tehty, mutta tällöin tutkimus on keskittynyt neuvoloiden ja koulujen toimintaan tai esimerkiksi ehkäisevän perhetyön tekemään työhön. Mielestäni on tärkeää nostaa esiin se ennalta ehkäisevä työ, jota kotouttava sosiaalityö tekee lapsiperheiden parissa. Tärkeää on huomioida myös se, jos työntekijät kokevat ettei heillä ole mahdollisuutta tehdä tällaista työtä, jota lakikin velvoittaa

heidät tekemään. Tutkimukseni tavoitteena on myös herättää työntekijöissä ajatuksia siitä, miten laaja vaikutus heidän työllään voi olla pakolaislasten etua ajatellen. Koen, että kotouttava sosiaalityö on tärkein sosiaalityön sektori, jonka kautta maahan muuttaneille perheille saadaan tietoa ja tukea, joka voi ennalta ehkäistä tilanteiden kriisiytymistä lapsiperheissä.

2. EHKÄISEVÄSTÄ SOSIAALIPOLITIIKASTA ENNALTAEHKÄISEVÄÄN LASTENSUOJELUTYÖHÖN

Tutkimukseni pohjautuu kotouttavan sosiaalityön näkökulmaan. Tarkastelen kotouttavaa sosiaalityötä ennalta ehkäisevänä työmuotona. Näen kotouttavan sosiaalityön olevan yksi tärkeä osa Suomen valtion ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa, koska kyseisellä työllä pyritään ennakoimaan ja minimoimaan maahan muuttaneiden kiintiöpakolaisten ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden ongelmia. Kotouttavalla sosiaalityöllä pyritään ehkäisemään syrjäytymistä, lisäämään asiakkaiden osallisuutta ja vähentämään mahdollisia maahan muuton aiheuttamia sosiaalisia riskejä. Tutkimuksessani päätin paneutua kotouttavaan sosiaalityöhön erityisesti ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä, koska koen, että kotouttavalla sosiaalityöllä on suuri merkitys pakolaisperheiden ongelmien ennaltaehkäisemisessä. Myös Tampereen seutukunnan sosiaaliamiehen selvityksessä (2014, 18) todetaan, että painopisteen siirtäminen lastensuojelussa ennalta ehkäisevien palveluiden suuntaan on oikea. Sosiaaliamiehen raportissa (emt., 11-12) todetaan myös, että ennalta ehkäisevän toimeentulotuen, jolla voitaisiin ”edistää vaikeissa olosuhteissa elävien lasten osallisuutta ja ehkäistä heidän syrjäytymiskehitystään” myöntäminen on Tampereella vielä valtakunnallista suositusta alhaisempi. Jos kotouttava sosiaalityö kohdentaa resursseja myös lasten edun, näkökulman ja mielipiteen huomioon ottamiseen, voi työllä olla kauaskantoisia, positiivisia tuloksia. Seuraavaksi käyn läpi ehkäisevän sosiaalipolitiikan ja ennalta ehkäisevän lastensuojelun käsitteitä. Kyseiset käsitteet ovat viitoittaneet tutkimukseni suunnittelua ja toteutusta.

Ehkäisevä sosiaalipolitiikka

Ehkäisevän sosiaali- ja terveystalitiikan tavoitteina ovat esimerkiksi sosiaalisten riskien ja ongelmien ennakointi ja minimointi sekä ongelmia ehkäisevien päätöksentekokäytäntöjen luominen. Lisäksi ehkäisevällä politiikalla pyritään edistämään sosiaalista tasa-arvoa ehkäisemällä syrjäytymistä ja kansan kahtiajakoa parantamalla erityisesti huonossa asemassa olevien tilannetta. (STM, 1997, 14.) Rauhalan (1998, 29) mukaan ehkäisevältä sosiaalipolitiikalta puuttuvat kuitenkin ne teoreettiset viitekehykset, joiden avulla sitä olisi luontevampaa tematisoida. Ehkäisevälle sosiaalipolitiikalle ei ole olemassa oppikirjamääritelmiä

eikä käsitteellä ole ainakaan vielä tieto-opillisesti perusteltua paikkaa sosiaalipolitiikan oppialan kentällä.

Hautajärven (2003, 117) mukaan ehkäisevästä sosiaalipolitiikasta on keskusteltu 1970-luvulta lähtien ja sen roolia on pyritty korostamaan. Käytännön kehittämistyössä ei ole kuitenkaan edistytty juurikaan. 1990-luvun talouslama toi mukanaan sosiaali- ja terveystalouden toimintaympäristöön sellaisia riskitekijöitä, joiden vaikutusta ei 1980-luvulla osattu aavistaa. Väestön ikääntyminen, moninaistunut syrjäytyminen sekä perherakenteiden muutokset asettivat sosiaali- ja terveystaloudelle uusia haasteita. Muutokset eivät liittyneet vain lamaan, vaan myös yhteiskunnan rakenteelliseen muutokseen ja globalisaatioon. (STM 1997, 7-9.) Rauhalan (1998, 5-15) mukaan ehkäisevän sosiaalipolitiikan avulla pyrittiin etsimään uutta jäsennystä suomalaiselle sosiaalipolitiikalle 1990-luvun alussa. Kyseisenä aikana pyrittiin säilyttämään hyvinvointitavoitteet ja estämään syrjäytymisen kasvua, samalla kun puhuttiin sosiaalimenojen alentamisesta ja kestävästä sosiaalipolitiikan toimintajärjestelmän ylläpitämisestä. Ehkäisevän sosiaalipolitiikan strategiaa onkin pidetty usein uutena strategiana, jonka avulla voitaisiin saada aikaan kustannussäästöjä ja vähentää sosiaaliturvan osuutta julkisessa taloudessa. Rauhalan (1998, 79-80) mukaan on kuitenkin muistettava että ehkäisevästä periaatteesta on keskusteltu Suomessa avoimesti ja julkilausutusti jo yli sadan vuoden ajan. Hänen mukaansa keskustelu ehkäisevästä sosiaalipolitiikasta onkin yksi johdonmukaisimmista linjauksista joita suomalaisessa sosiaalipolitiikassa on esiintynyt. Lisäksi Rauhala muistuttaa, ettei hän löytänyt tutkimuksessaan perustetta sille, että ehkäisevän politiikan kysymykset nousisivat esiin vain tiettyinä taloudellis-poliittisina kriisikausina, vaan keskustelut ongelmiin ehkäisystä liittyivät kaikkiin sosiaalireformiaaltoihin riippumatta siitä, oliko reformien takana oikeisto vai vasemmisto.

Ennalta ehkäisevän työn toiminnot tavoittelevat muutosta, jonka perusteella ihmisten hyvinvointi voi säilyä ja lisääntyä. Sen avulla pyritään myös vähentämään riskialttiutta. Korjaavilla toimenpiteillä pyritään puolestaan poistamaan jo olemassa olevia ongelmia ja estämään sitä, että ongelmat muuttuisivat vakavimmiksi. (Lehtinen & Valtonen, 1997, 29.) Sosiaalihuoltolain (2014) 2.luvun 7 §:ssä todetaan, että rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu ”tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi”. Sen lisäksi 9 §:ssä todetaan, että kunnissa on seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia ja ennalta ehkäistä ongelmien syntymistä.

Ongelmat tuottavat sitä vähemmän inhimillistä kärsimystä, yhteiskunnallisia ongelmia ja taloudellisia kustannuksia mitä aiemmin niihin pystytään puuttumaan. Voimavarojen niukkuus ja julkisen talouden haasteet muodostavat myös perustelupohjan sille, miksi ennalta ehkäisevä työ on myös taloudellisesti perusteltua. Varhaisen puuttumisen avulla voidaan säästää kalliista hoitomuodoista ja muista toimenpiteistä. (STM 1997, 3.) Ennaltaehkäisevän työmallin kehittämisen näkökulmasta olisi tärkeää että viranomaiset kehittäisivät keskinäisten kontaktien ylläpitoa (Hautajärvi 2003, 120).

Ennalta ehkäisevä lastensuojelu

Kun lapsi ei ole lastensuojelun asiakkaana, hän voi saada erityistä tukea kunnan peruspalveluissa, kuten äitiys- ja lastenneuvoloissa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoitossa, opetuksessa ja nuorisotyössä. Tällä erityisellä tuella tarkoitetaan ennaltaehkäisevää lastensuojelua. (Paavola 2015, 3.) Lastensuojelulain 3 §:n mukaan kunnan on velvollisuus järjestää lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun lisäksi lasten ja nuorten hyvinvointia edistävää ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Sitä toteutetaan kunnan palveluissa, kuten neuvoloissa, muussa terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa sekä nuorisotyössä. Lastensuojelulain 8-10 § mukaan lapsen tuen ja suojelun tarve tulee ottaa huomioon myös aikuisille suunnatuissa palveluissa. THL:n (2015) mukaan ehkäisevä lastensuojelu on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Sen asema on vahvistunut etenkin vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain myötä. Laissa halutaan ohjeistaa kaikkia suomalaisia, kansalaisista ylimpiin hallintoelimiin, panostamaan lapsiväestön haasteiden ennaltaehkäisyyn. Ehkäisevän lastensuojelun avulla voidaan vähentää lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta ja tarjota varhaista tukea ongelmista selviytymiseksi.

Paavolan ym. (2015, 3) mukaan ehkäisevän lastensuojelun tarkoitus on edistää ja turvata lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Hautajärven (2003, 118-119) mukaan ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö on sosiaalista ja henkistä, välillä myös taloudellista, konsultaatiota, jota tehdään, jos perheessä on ristiriitoja. Täten ehkäistään tilannetta muuttumasta ongelmalliseksi. Informatiivinen tuki vanhemmille on tärkeä osa ennalta

ehkäisevää lastensuojelutyötä, koska sen avulla vanhempia voidaan ohjata hakemaan tukea ja neuvoja (Emt., 146).

Hautajärven (2003, 118) mukaan ennalta ehkäisevä lastensuojelutyö on siis sitä työtä, joka tapahtuu ennen lastensuojelun toimenpiteitä. Tämän vuoksi muiden työntekijöiden olisi tarpeellista tietää mitä toimenpiteitä lastensuojelu tekee, ja mitkä ovat muiden työntekijöiden ennaltaehkäiseviä työmuotoja. Hautajärvi muistuttaa, että ennaltaehkäisevän lastensuojelun käsite on epämääräinen ja lähdekirjallisuus on vähäistä. Ennalta ehkäisevän lastensuojelun käsite määrittyy usein sosiaalityöntekijöiden käytännön työn kautta. Usein voimavaroja ja resursseja on vain korjaavan työn tekemiseen eikä näin ennaltaehkäisevään työhön jää aikaa tai mahdollisuutta. 1990-luvun lama hidasti osaltaan ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön kehittymistä. Parhaiten käsite muodostuu sen kautta, mitä sen ei nähdä olevan eli lastensuojelua.

3. KOTOUTTAVA SOSIAALITYÖ

Ennen vuotta 1945 Suomi oli monikulttuurinen maa, jossa esimerkiksi vierasperäisten työläisten määrä oli suuri. Suomi on myös tunnettu maastamuutto-maana, koska noin viidesosa suomalaisista on lähtenyt rajojen ulkopuolelle etsimään parempaa elämää ja elintasoa. Maahanmuuton käsitteen tulisi siis olla suomalaisille erittäin tuttu. Tämän hetkistä maahanmuuttoa ei kuitenkaan nähdä normaalina ilmiönä. Tällä hetkellä maailmassa on YK:n mukaan yli 40 miljoonaa pakkomuuttajaa. Tähän lukuun ei lasketa luonnonkatastrofien vuoksi muuttavia. Suomen vastaanottama kiintiöpakolaismäärä, 750 pakolaista vuodessa, on siis erittäin pieni. Esimerkiksi Pakistanissa pakolaisia on tällä hetkellä noin miljoona. (Sisäasiainministeriö 2012.)

Lähiaikoina lisääntynyt Suomeen suuntautuva maahanmuutto on synnyttänyt sosiaalityöhön uuden asiakaskunnan. Kyösti Raunion (2000, 107) mukaan kuntien sosiaalitoimet ovat merkittävässä osassa kun puhutaan pakolaisten ja maahanmuuttajien vastaanotosta ja asioiden hoitamisesta. Päivärinteen (1997, 209-210) mukaan pakolaisten vastaanoton tavoitteena on se, että pakolaisella oli valmiuksia ja perustaitoja, joiden avulla hän pystyy integroitumaan uuteen kotimaahan. Pakolaisia vastaanottava kunta järjestää heille asunnon, sosiaali- ja terveystalvet, tulkkausapua sekä kulttuuri- ja neuvontapalveluita. Valtio korvaa kuntien kustannukset kolmen vuoden ajalta pakolaisen kotikuntarekisteröinnistä. Valtion korvausjärjestelmä on ollut voimassa vuodesta 1988. Päivärinte (emt., 211-219) toteaa että pakolaisten vastaanotto on järjestetty kunnissa eri tavoin. Osassa kunnista pakolaisille järjestetään kaikki kunnalliset palvelut kolmen vuoden ajan yhdestä yksiköstä, osassa kunnista heidät integroidaan nopeasti osaksi yleisiä palvelujärjestelmiä. Päivärinte nostaa esiin kysymyksen myös siitä, miksi kaikista vastaanoton piiriin kuuluvista tulee automaattisesti sosiaalityöntekijän asiakkaita. Asiakkuutta voidaan perustella vain sillä, että sosiaalitoimella on antaa asiakkaalleen tärkeitä integroitumista edistäviä toimintamuotoja eikä näitä palveluita voida muutoin järjestää.

Turtiaisen (2012, 37-38) mukaan viranomaisilla, etenkin sosiaalityöntekijöillä, on merkittävä rooli maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa. Sosiaalityöntekijöiden rooli voi olla keskeinen maahanmuuttajan elämässä etenkin silloin, jos alueella ei asu muita saman kansalaisuuden edustajia. Kommunikointi viranomaisen ja maahanmuuttajan välillä voi vaikuttaa hyvinkin paljon siihen, kotoutuuko maahanmuuttaja Suomeen vai ei. Sosiaalityöntekijän tehtäviin

kuuluvat Turtiaisen mukaan asiakkaan opastus sosiaaliturvan kautta saatavien etuuksien hakemisessa, psykososiaalinen tuki, lastensuojelu, yhteisötyö ja verkostojen luominen, tiedon jakaminen sekä tietoisuuden lisääminen. Sosiaalityöntekijät auttavat asiakkaita myös perheenyhdistämisprosesseissa sekä kirjoittavat tarvittaessa lausuntoja maahanmuuttoviranomaisille.

Päivärinte (1997, 212-213) nostaa esiin Sosiaali- ja terveysministeriön 1996 kunnille teettämän kyselyn, jossa selvitettiin muun muassa kuntien vastaanottopalveluiden sisältöä. Kyselyn mukaan sosiaalityön tehtävistä maahanmuuttajien kohdalla tärkein osa-alue oli neuvonta ja ohjaus. Koska maahanmuuttajien työllistymisprosentti on heikko, kuuluu sosiaalityöntekijän työajasta suuri osa myös siihen, että asiakkaan kanssa varmistetaan että hän on osannut hakea kaikki ensisijaiset etuudet ennen toimeentulotukea. Neuvonnan, ohjauksen ja toimeentuloon liittyvien asioiden lisäksi työn nähtiin olevan psykososiaalista tukemista ja kriisityötä. Lisäksi työntekijät joutuivat ratkomaan perheen sisäisiä ristiriitoja ja selvittämään asumisongelmia. Myös palveluiden koordinointi ja yhteydet muihin viranomaisiin työllistivät.

Joissakin maissa päävastuu pakolaisten kotouttamisesta kuuluu muun muassa pakolaisten omille yhdistyksille ja muille kansalaisjärjestöille, jolloin viranomaisten rooli ei prosessissa ole niin merkittävä. Suomessa viranomaisten rooli kotouttamistyössä on merkittävä jo sen vuoksi, että kotouttamisen vastualueet on kirjattu kotouttamislakiin. Laki vaatii jokaista kuntaa laatimaan kotouttamishjelman, jonka avulla pyritään takaamaan toimiva kotouttamisprosessi jokaiselle maahanmuuttajalle. Kunnallisen ohjelman lisäksi lakiin on kirjattu jokaisen maahanmuuttajan oikeus henkilökohtaisen kotoutumissuunnitelman laadintaan. Tässä suunnitelmassa voidaan ottaa huomioon jokaisen yksilön tai perheen erityistarpeet ja tukea heidän kotoutumistaan paremmin. Kotoutumissuunnitelman laadinta on erityisen tärkeää haavoittuville ryhmille, joihin voidaan lukea esimerkiksi kotiäidit ja vanhukset. (Turtiainen 2012, 37-38.)

Suomen kotouttamispolitiikkaa alettiin kehittää vuonna 1986 laaditun pakolaisten vastaanottamisohjelman perusteella. Ohjelma pohjaa YK:n pakolaisvaltuutetun suositukseen. Koska toiminnan ylläpitäjänä on valtio, kotouttamisen yhteys sosiaalipalveluihin ja erityisesti sosiaalityöhön on merkittävä. Ensisijainen huolen aihe on koskenut sitä, miten maahanmuuttajat pääsevät hyvinvointivaltion osallisiksi ja miten heidän materiaaliset tarpeet pystytään tyydyttämään. Alun perin maahanmuuttajien osallistumista työmarkkinoille ei pidetty keskeisenä osana kotouttamista. Maahanmuuttajien uskottiin pitkään työllistyvän, koska usko täystyöllisyyteen oli suuri. Vasta myöhemmin havahduttiin siihen, että maahanmuuttajaryhmien

työllisyys on jäänyt huomattavasti alhaisemmaksi kuin kantasuomalaisten. Tietoisuuden lisääntyessä maahanmuuttajille suunnattuja työvoimapalveluita on pyritty kehittämään, jotta heidän olisi mahdollista osallistua suomen kielen kursseille ja päästä työvoimapolitiittiseen koulutukseen. Työllistymisen erityishaasteita ei ole vielä asetettu erityistavoitteeksi. Työllistymisen haasteet heijastuvat myös kotouttavaan sosiaalityöhön. Materiaalisen hyvinvoinnin järjestäminen vie suurimman osan työajasta, vaikka ajan pitäisi riittää muuhunkin. Työttömyys taas vaikuttaa vahvasti yksilöiden ja perheiden itsemääräämiskykyyn. (Valtonen 2000, 206-207.)

Valtonen (2000, 207-208) mukaan kotoutuminen on käytännön ratkaisujen ja toimenpiteiden sarja, joka johtaa yhteiskunnasta toiseen siirtymiseen. Integroitumisen myötä maahanmuuttajasta tulee uuden yhteiskunnan jäsen. Integrointia määritellään sen kautta kuinka yhteiskunta pystyy kotouttamaan yksilöt, perheet ja yhteisöt niin että he pystyvät osallistumaan täysivaltaisina uuden kotimaansa yhteiskunnallisiin toimintoihin. Täydellisellä integraatiolla tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttaja on saavuttanut sosiaalisen kansalaisuuden ja pystyy harjoittamaan valtion kansalaisen oikeuksia ja velvollisuuksia.

Kathleen Valtonen (2000, 201-212) nostaa esiin kasvaneen huolenaiheen siitä, miten erilaiset etniset ryhmät saadaan integroitua uuden kotimaan yhteiskuntaan. Valtonen painottaa, että kotouttavan sosiaalityön tulee toimia etenkin siltana yhteiskuntaan. Tärkeimpiä tehtäviä on sidosten luominen yhteiskuntaan laajasti, ei pelkästään asiakkaan aseman vahvistaminen hyvinvointijärjestelmässä. Jotta maahanmuuttaja pääsisi kansalaisyhteiskunnan jäseniksi, tulee hänen päästä osaksi suhdeverkostojäseniksi. Pääpaino kotouttavassa työssä on asetettava paikallisen integraation edistämiseen ja syrjäytymistä ehkäisevään rakenteelliseen sosiaalityöhön. Maahanmuuttajia vastaanottavien sosiaalityöntekijöiden tulee olla valmiita yhteistyöhön julkisten palveluiden edustajien lisäksi kolmannen sektorin ja kansalaisyhteiskuntaa edustavien kanssa. (Päivärinte 1997, 217.) Valtonen mukaan (2000, 214-215) kotouttavan sosiaalityön tulisi laajentua monille eri integroitumiseen johtaville osallistumisen alueille. Siltoja tulisi rakentaa yhteiskuntaan, ei pelkästään palveluihin. Valtonen mukaan kotouttamistyön uusi suunta ja voima voivat piillä kolmannen sektorin palveluissa ja sen kanssa tehtävässä yhteistyössä. Päivärinte (1997, 217) painottaa, että sosiaalitoimen tulisi tehdä paljon yhteistyötä maahanmuuttajien omien yhdistysten kanssa, jotta syrjäytymiskierre saataisiin katkeamaan. Valtonen (2000, 212-214) kertoo että Suomen kolmannen sektorin toiminta osana kotouttamistyötä on vielä toissijainen. Esimerkiksi Kanadassa kolmas sektori ja sen luoma

kotouttamispalveluiden malli on osoittautunut toimivaksi ja omaleimaiseksi. Kolmannen sektorin järjestöt ovat pystyneet tukemaan kotoutettavien ryhmien intressejä uudella tavalla. Kanadassa valtio tukee näitä järjestöjä ja ne nauttivat muutoinkin laajaa julkista tukea.

Yleisimmät esteet maahanmuuttajien tarpeenmukaisille palveluille voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Maahanmuuttaja ei joko tiedä olemassa olevista palveluista, hän ei halua ottaa vastaan tarvitsemaansa palvelua tai palvelujärjestelmä ei pysty tarjoamaan asiakkaalle tarpeenmukaista tukea tai palvelua. Epätietoisuus palveluista saattaa johtua asiakkaan luku- ja kirjoitustaidottomuudesta. Ongelmat saatetaan myös nähdä niin häpeällisenä, ettei apua haluta ottaa vastaan. Tällaisia ongelmia ovat usein juuri perhe-elämään liittyvät ongelmat. Maahanmuuttaja saattaa myös kokea pelkoa tai epäluuloa viranomaisia kohtaan eikä sen vuoksi ota palvelua vastaan. Palveluissa muut mahdolliset ongelmien syy- ja seuraussuhteet korvataan valitettavan usein myös kulttuuriselityksillä. Kulttuuria voidaan pitää palvelun esteenä. (Alitolppa-Niitamo ym. 2005, 87-90.)

Suomessa uusilla maahanmuuttajaryhmillä ei ole ollut mahdollisuutta osallistua palvelumallien kehittämiseen. Palvelut saattavat siis vastata vain osittain heidän tarpeisiinsa. Kysymys herää, miten Suomessa ollaan huomioitu kulttuurierot näissä palveluissa. Usein hyvinvointivaltioissa palvelut pohjautuvat universaalisuuteen ja tasa-arvoon, joten palveluiden pitäisi olla 'etnisesti sokeita'. Lisäävätkö siis maahanmuuttajille suunnatut omat palvelut yhteiskunnan jakaantumista? Valtosen (2000, 209) mukaan kotouttavan sosiaalityön sosiaalityöntekijät pystyvät tunnistamaan maahanmuuttajien erityistarpeet ja ajamaan näin heidän etuaan. Harrison & Melville (2000, 65) muistuttavat että vaikka pakolaiset ja osa muista maahanmuuttajista kohtaavat usein vaikeuksia ja psyykkisiä traumoja, sosiaalityöntekijöiden ei tulisi nähdä tätä ihmisryhmää avuttomina eikä täysin ulkopuolisesta avusta riippuvaisina.

Alitolppa-Niitamo, Moallin ja Novitsky (2005, 85-86) muistuttavat, että maahanmuuttajat tulevat hyvin erilaisista yhteiskunnallisista järjestelmistä. Maahanmuuttajille vieraita saattavat olla viranomaisverkosto sekä hyvinvointiyhteiskunnan idea. Etenkin lapsiperheille suunnatut sosiaali- ja psykologipalvelut saattavat olla perheille täysin uusi asia. Esimerkiksi Venäjällä lapsen huostaanotto on saattanut johtua vanhempien epäsosiaalisesta elämästä eikä vanhemmilla ole ollut mitään oikeuksia huostaanoton jälkeen. Huostaanoton purku ei ole ollut myöskään mahdollista. Monissa afrikkalaisissa kulttuureissa huostaanotto-termiä ei tunneta laisinkaan. Jos vanhemmat eivät pystyneet huolehtimaan lapsesta, sukulaiset kasvattivat lapsen. Viranomaisia, jotka olisivat puuttuneet perheen elämään, ei ole. Aiemmat kokemukset saattavat johtaa siihen,

että maahanmuuttaja-asiakkaalla saattaa olla ennakkoluuloja koskien palveluiden perusteita, seurauksia ja omia oikeuksiaan. Suomessa palvelun saanti edellyttää myös usein sitä, että palvelua osaa pyytää ja hakea. Tämä saattaa aiheuttaa ongelmia maahanmuuttajille. Ongelmana on myös se, että asiakas ei osaa kysyä kysymyksiä asiakastilanteissa, koska palvelujärjestelmä tuntuu niin käsittämättömältä. Asiakas saattaa myös olettaa viranomaisen kertovan hänelle kaiken esimerkiksi tietystä palvelusta ja auttaa häntä hakemaan sitä.

Alitolppa-Niitamon (2005, 39) mukaan maahanmuutto tarkoittaa ihmiselle suurta muutosta, joka voi aiheuttaa elämänhallinnan ongelmia kuten avuttomuutta, toivottomuutta, stressiä ja jopa ympärillä olevaan kohdistuvaa aggressiota. Usein kantaväestöllä on tapana selittää näitä ongelmia kulttuuriin vedoten, vaikka taustalla ovatkin sosiaaliset ongelmat, jotka johtuvat muutoksen aiheuttamasta elämänhallinnan puutteellisuudesta. On tärkeää muistaa että maahanmuuttajiin vaikuttavat yhtä paljon tämän hetkiset elinolosuhteet kuin lähtömaan elämäntapa ja arvot. Tärkeää olisi luoda hallintokäytäntöjä ja toimintamalleja, joiden avulla maahanmuuttajat pystyisivät osallistumaan ja vaikuttamaan toimijoina heti kotoutumisen alusta lähtien.

3.1 Pakolaisperheiden erityishaasteet

Maahanmuuttajat kärsivät usein monikertaisista ja kasautuvista ongelmista. Maastamuutto aiheuttaa lähtömaahan jäävistä sukulaisista erkaantumista ja mahdollisia riitatilanteita siitä kuka jää ja kuka lähtee. Usein maastamuuttoa edeltää myös pitkä odotus ja maastamuuttajat saattavat kokea myös väkivallan uhkaa esimerkiksi pakolaisleireillä. Maahanmuutto taas aiheuttaa huolta lähtömaahan jääneistä, masennusta ja odotuksien ja realiteettien törmäystä. Maahanmuuttaja saattaa kärsiä myös post-traumaattisesta stressistä sekä selviytyjän syyllisyyden tunteesta. Myös perheenyhdistäminen pitkän ajan jälkeen saattaa olla haastavaa. Perheessä valtasuhteet saattavat kriisiytyä jos perheenjäsenten toimintatavat ovat muuttuneet. Maahanmuuttaja-asiakkaiden useimmin raportoituja ongelmia ovat masennus, itsemurha-ajatukset ja -yritykset, huumausaineiden väärinkäyttö, vanhempien ja lasten väliset konfliktit sekä naisiin ja lapsiin kohdistuva väkivalta. (Pine 2005, 544-547.)

Jokainen pakolaislapsi on sodan traumatisoima. Traummat voivat olla fyysisiä, jolloin lapsi on ollut vankilassa, työleirillä, häntä on kohdeltu brutaalisti tai hän on kärsinyt nälänhädästä. Traummat voivat olla myös psykologisia. Lapset ovat eläneet mahdollisesti sortavassa ilmapiirissä, he ovat joutuneet pelätä kuolemaa tai läheisten menettämistä tai heistä erottamista. (Ba Thien & Malapert 1988, 249.) Jatkuvat henkeä uhkaavat tilanteet ja muut häiriötekijät, joita lapset todistavat jo ennen pakolaisleirille tuloaan, aiheuttavat lukuisia ongelmia lasten kasvulle ja kehitykselle. Nämä ongelmat voivat kumuloitua leirillä asumisen aikana ja koska usein lapset eivät saa ongelmiinsa pakolaisleirillä, heillä ei ole työkaluja kohdata uuden yhteiskunnan heille asettamia tavoitteita. Kotimaassa ja leirillä koetuilla kokemuksilla voi olla vaikutusta lasten psyykkisen hyvinvoinnin lisäksi myös heidän kognitiiviseen ja sosiaaliseen kehitykseen. (McCallin 1988, 237-238.) Ba Thien & Malapert (1988, 249) jatkavat, että suru, joka aiheutuu läheisten kuolemasta tai kodin menetyksestä, sekä huoli kotimaahan jäävistä läheisistä, vaikuttaa myös pakolaislasten hyvinvointiin. Lapsi saattaa kokea myös syvää syyllisyyden tunnetta siitä, että hän on selvinnyt ja jotkut läheisistä eivät. Jokaisella pakolaislapsella tulisi olla mahdollisuus käsitellä suruaan, jotta he pääsisivät eroon ahdistuksesta ja huolesta ja voisivat näin panostaa uuteen elämään.

Maahanmuuttavien pakolaisperheiden kaikki perheenjäsenet ovat useimmiten nuoria. Tämän vuoksi perheiden ja lasten asiat tulisi nähdä oleellisena osana kotouttamistyötä. Useimmiten maahanmuuttajaperheiden haasteet liittyvät siihen, että maahanmuuttajat näkevät esimerkiksi lasten kasvatuksen, lapsen oikeudet sekä lapsen aseman perheessä ja yhteiskunnassa eritavoin kuin uudessa kotimaassa on totuttu ne näkemään. (Barn ym. 2015, 5.) Pentikäisen (2005, 170) tekemien vietnamilaisten ja somalialaisten pakolaisten haastatteluiden mukaan kotimaissa nuorilla ei esiinny murrosiän kriisejä tai ne hoidetaan pois päiväjärjestyksestä. Kollektiivisessä yhteisössä pidetään huoli nuorista ja näin yhteisö hoitaa vastuullisen velvollisuutensa. Yksilöllisiä intressejä ja nuoruusiän irtiottoja pidetään mahdottomina.

Päivärinteen (1997, 215) mukaan Suomessa kuntien sosiaalityöntekijät ovat huolissaan nuorten maahanmuuttajien, etenkin pakolaisten, koulutustilanteesta. Usein kotimaassa hankittu koulutus on saattanut keskeytyä tai sitä voi olla vaikea yhteen sovittaa suomalaiseen koulujärjestelmään. Tämän vuoksi monet nuoret saattavat päättää opintonsa toisen asteen koulutuksen aikana. Huolta herättää myös nuorten vähäinen harrastusten määrä. Vanhemmat eivät rohkaise lapsiaan harrastusten pariin ja usein perheiden taloudellinen tilanne on heikko. Myös tyttöjen tilanne

nähtiin ongelmallisena kulttuurisidonnaisten asenteiden vuoksi. Perheet halusivat pitää työt mieluummin kotona.

Mubarak ym. (2015, 88-99) nostavat Suomessa elävien somalinuorten haasteeksi esimerkiksi sen että monet nuoret kokevat rassistisia kokemuksia. Tutkijoiden haastatellut nuoret somalit kokivat vaikeimpana rakenteellisen, eli piilorasismin kohtaamisen esimerkiksi töissä tai opinnoissa. Mubarakin ym. haastatellut nuoret puhuivat myös kahden kulttuurin välissä kasvamisesta. Tutkijat mainitsevat haasteeksi sen, että nuoret haluavat sopeutua uuteen kulttuuriin ja voivat sen vuoksi ajautua tekemään asioita, esimerkiksi kokeilemaan tupakan polttoa tai alkoholia, jotka nähdään islamin uskossa paheena. Monet haastatellut nuoret kertoivat erkaantuvansa erilaisten vapaa-ajanviettotapojen vuoksi luokkalaisistaan yläkoulussa. Jännitteitä luovana tilanteena tutkijat näkivät myös valtasuhteiden mahdollisen kääntymisen pääläelleen. Vanhemmat saattavat pelätä ”menettävänsä” lapsensa ja vaativat sen vuoksi lapsilta tiukkaa oman kulttuurin tapojen ja sääntöjen noudattamista.

Myös nuorisotyöttömyyden Euroopan laajuinen kasvu, rakennemuutoksen aikaisten koulutustarpeiden korostuminen sekä huoli nuorten ulkopuolisiksi jäämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa ovat nostaneet maahanmuuttajanuorten tilanteen julkiseen keskusteluun (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 97). Riskien ja niiltä suojautumisen näkökulman lisäksi aikuisten ja yhteiskunnan tulisi tukea nuorten keskuudessa myös positiivisen kehityksen potentiaalia. On tärkeää etsiä niitä tekijöitä, joiden avulla nuori pystyy toteuttamaan kykyjään itsensä ja yhteisönsä hyväksi. (Lerner ym. 2009.) Ennaltaehkäisevän toiminnan ja positiivisen kasvun tukemiseksi sekä tehokkaiden interventiomenetelmien kehittämiseksi näiden tekijöiden tunnistaminen on tärkeää (Fergus ym. 2005).

Berg (2012, 23) muistuttaa kokemuksen vähentyneestä vaikutusvallasta niin omiin kuin lastenkin asioihin sekä sosiaalisten turvaverkkojen rapautumisen vaikuttavan heikentävästi vanhempien toimimisen edellytyksiin. Vieras ympäristö saattaa vaikuttaa vanhemmille uhkaavalta ja uuden kulttuurin erilaiset piirteet moraalittomilta. Alitolppa-Niitamoin ja Leinosen (2013, 100) mukaan vanhemmuus on haasteellista kun perheen aikuiset eivät puhu uuden maan kieltä, kun he eivät tiedä miten uuden maan yhteiskunta ja instituutiot toimivat eikä heillä ole sosiaalisia verkostoja, joista saisi tukea ja arjen hallintaa auttavaa tietoa. Kun vanhemmat eivät tunne yhteiskuntaa, heillä saattaa olla epärealistisia odotuksia lastensa suoriutumisesta tai he saattavat tuntea avuttomuutta toimiessaan kodin ulkopuolella. Pentikäisen (2005, 161)

haastattelemat pakolaiset kertoivat kielitaidottomuuden aiheuttavan alemmuuden, ulkopuolisuuden, yksinäisyyden ja eriarvoisuuden tuntemuksia.

Parhaimmillaan perhe toimii nopean muutoksen puskurina, emotionaalisenä tukena sekä identiteetin peilinä kaikille perheenjäsenille. On kuitenkin muistettava, että uuteen maahan muutettaessa aiemmin opittu sekä itsestänselvyydet eivät välttämättä toimikaan uudessa kotimaassa. Niin aikuiset kuin lapset joutuvat opettelemaan uudet säännöt, normit ja roolit sekä hahmottamaan miten uuden kotimaan yhteiskunta toimii. Useilla maahanmuuttajaperheiden vanhemmilla myös vanhemmuus ja kasvatusperiaatteet joutuvat muutokseen. Vanhemmat joutuvat opastamaan lapsia yhteiskunnassa, jossa heidän aiemmin käyttämät roolimallit ja normit eivät välttämättä pädekään. Perheenjäsenten roolit saattavat myös muuttua ja tämä saattaa aiheuttaa suuren haasteen perheen yhtenäisyydelle. Vanhemmat ja lapset kotoutuvat eri tahtiin usein sen takia, että lapset pääsevät kouluun heti maahan muutettuaan. Lapset oppivat kielen nopeammin ja saattavat tämän vuoksi alkaa kantamaan liikaa vastuuta perheen asioiden hoidosta tai ohjailemaan vanhempiaan uudessa yhteiskunnassa. Tällöin vanhemmat saattavat menettää auktoriteettinsa ja vanhemmuutensa. (Alitolppa-Niitamo 2005, 45-46.)

Pentikäisen (2005, 99-101) haastattelemien somalialaisten ja vietnamilaiset pakolaisten tarinoissa korostuivat erityisesti aikuisten koti-ikävä ja syyllisyydentunteet. Haastateltavat kokivat syyllisyydentuntoa siitä, että olivat itse päässeet pakoon muiden sukulaisten jäädessä vaaraan ja kärsimykseen. Haastateltavien syyllisyydentunteeseen liittyivät myös häpeä ja pettämisen tunne etenkin koskien vanhempia sukulaisia. Haastateltavilla oli suuri pelko kotimaahan jääneiden omaisten elämästä, turvallisuudesta ja toimeentulosta. Pentikäinen kuvailee syyllisyydentunteen olevan haasteltaville kuin suru, mielen tila ja tuska, jota on vaikea määritellä. Haastateltavat kertoivat näkevänsä usein painajaisunia, joiden kipeimpinä aiheina olivat läheisten hätä ja vaikea elämäntilanne.

Mubarak ym. (2015, 77) haastattelevat tutkimuksessaan Tampereen psykiatrisen poliklinikan erikoislääkäri Tapio Hallaa. Hallan mukaan pakolaisten keskuudessa mielenterveysongelmia, niiden oireita tai hoitopalveluja ei tunneta kovinkaan hyvin. Hallan mukaan traumaperäinen stressi voi aiheuttaa muun muassa kehoon valmiustilan, joka vuorostaan vaikuttaa muistiin, keskittymiskykyyn tai kielen oppimiseen negatiivisesti. Lisäksi Suomeen tulo, elämän järjestely ja uuden oppiminen aiheuttavat stressiä. Stressi voi taas laukaista traumoja, jotka ovat olleet piilossa. Pentikäisen (2005, 180) haastattelemat vietnamilaiset ja somalialaiset pakolaiset kertoivat hämmästyneensä sitä, että ongelmat ja vaikeudet saattoivat ilmaantua vasta monen

vuoden kuluttua maahan saapumisesta. Monien oli vaikeaa tunnistaa näitä reaktioita. Psykkinen huono olo puettiin usein somaattisiin oireisiin. He eivät usein mieltäneet mielenterveysongelmia sairauksiksi, koska mitään fyysistä vammaa ei ollut olemassa.

Pentikäisen (2005, 197-201) kaikkien haastatteleminen vietnamilaisten ja somalialaisten mielissä oli työ, työn tekeminen ja sen tekemisen puute. Haastateltavat kokivat pitkäaikaistyöttömyyden olevan merkki meidän syrjäytymisestä työmarkkinoilta. Pentikäisen haastatteluista nousee ilmi työn myönteinen merkitys ja työttömyyden ongelmallisuus. Vanhemmat pelkäsivät myös omien lapsiensa puolesta, jos lapset eivät pääsekään työelämään. Haastateltavien ajatusmaailmassa työttömyys vaikutti vahvasti syrjäytymisen ja elämänhallinnan tunteeseen.

Perheongelmia saattaa syntyä myös sitä, että Suomessa mieshegemonia heikkenee. Pentikäisen haastattelema pakolainen kertoo perheongelmien syntyvän etenkin siitä että Suomessa mies ei enää johda ja hallitse perhettä. Haastatellut miehet kertoivat halustaan esiintyä oman kulttuurin mukaisesti, mutta suomalainen elämä yhdistettynä työttömyyteen mursi heidän asemansa perheessä. Miesten mukaan maahanmuuttajanaisten itsenäistyminen ja tasa-arvoisuus eivät olleet hyviä asioita. (Pentikäinen 2005, 209.)

Anis (2013, 159) muistuttaa maahanmuuttajien eritahtisista ja erivaiheisista kotoutumisprosesseista. Perheenjäsenet kotoutuvat eriaikaisesti ja tämä saattaa aiheuttaa ristiriitoja perheenjäsenten kesken. Nämä ristiriidat voivat määrittyä lastensuojellullisiksi ongelmiksi. Perheen muutosprosessi ei useinkaan tarkoita sitä, että vanhemmat olisivat kyvyttömiä tai haluttomia huolehtimaan lapsistaan, vaan monet tarvitsisivat ensisijaisesti tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja neuvoja ja tukea vanhemmuuteen. Matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen tukisi monia maahanmuuttajaperheitä. Sosiaalisten, psykkinen ja terveydellisten ongelmien syntymistä voitaisiin ennalta ehkäistä riittävillä palveluilla ja tukitoimilla. Omakielinen ohjaus ja neuvonta, yhteiskunnallisten taitojen kehittämisen tukeminen ja kielikoulutus ovat tärkeitä alkuvaiheen tukimuotoja. Myös vanhemmuuteen ja lasten kasvatuskysymyksiin tarjottava kulttuurisensitiivinen tuki edistäisi kotoutumista ja ennalta ehkäisisi kasvatukseen liittyviä ongelmia. Ennalta ehkäisevää työtä maahanmuuttajaperheiden parissa edistäisivät myös omakieliset ja samasta kulttuurista tulevat tukihenkilöt ja – perheet. Näissä asioissa kunnan kannattaisi tehdä yhteistyötä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa hyödyntäen yhteisöllisiä voimavaroja.

Kotoutumisprosessia tulisi tukea riittävästi ja tarjota vaihtoehtoisia malleja, jotka auttavat koko perheen kotoutumista. Jos näitä malleja ei löydy, perheen vanhemmat voivat turvautua

totuttuihin epärakentaviin toimintamalleihin. (Salmenkangas 2006, 5.) Kunniaväkivaltaa ennaltaehkäistään parhaiten pitkäjänteisellä kotoutumista tukevalla työllä. Vanhempien kielitaitoon ja työllistymismahdollisuuksiin pitäisi kiinnittää huomiota, samoin kuin luontevien suhteiden luomiseen valtaväestön kanssa. Maahanmuuttajilla pitäisi olla myös riittävät vaikutusmahdollisuudet koskien heidän omaa elämäänsä. Etenkin nuorille pitäisi kertoa heidän oikeuksistaan. (Salmenkangas 2006, 24.) On kuitenkin muistettava, että etenkin maahanmuuttoprosessin alku on usein raskas, jolloin kaiken informaation sisäistäminen ei ole mahdollista. Oikeuksista on puhuttava siis paljon ja monta kertaa. (Ala-Lipasti 2009, 76.)

3.2 Lapsen etu kotouttavassa sosiaalityössä

Pösö (2015, 25) muistuttaa, että vuoden 2010 laki kotouttamisesta on säädetty lastensuojelulain hengessä, joten lapsen edun tavoittelu tulisi olla myös kotouttamistyön pääperiaatteena. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota lapsen mielipiteeseen päätöksenteossa. Kotouttamislaki huomioi myös lasten ja nuorten erityistarpeet ja kehottaa kuntia järjestämään palveluita, joilla näihin tarpeisiin voitaisiin vastata. Sosiaalihuoltolain 10 §:n mukaan lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluita annettaessa ja niitä kehitettäessä on huolehdittava, että nämä palvelut tukevat lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota että palveluja annettaessa ja kehitettäessä saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Lapsen edun toteutumista lasta koskevissa päätöksissä on tutkittu enemmän turvapaikanhakijoina saapuvien lasten osalta. Tutkimusta kiintiöpakolaisina saapuneiden lasten edun toteutumisesta on huomattavasti vähemmän. Parsons (2010, 19-24) kuitenkin muistuttaa, että jo YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 22. artikla, velvoittaa ottamaan huomioon lapsen näkemyksen kaikissa lasta koskevissa asioissa lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Myös EU:n perusoikeuskirjan 24 artikla määrittelee lapsen edun olevan sitä, että hän saa vapaasti ilmaista mielipiteensä ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen häntä koskevissa asioissa. Nämä säädökset koskevat kaikkia Suomessa oleskelevia lapsia,

kansalaisuudesta tai oleskeluluvasta huolimatta. Myös Suomen perustuslain (1999) 2.luvun 6 §:n 2 momentissa säädetään, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti.

Sosiaalihuoltolain (2014) 5 §:n mukaan kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Etenkin on kiinnitettävä huomiota siihen miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden ja itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen. Sosiaalihuoltolain 32 §:n mukaan sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystään vastaavalla tavalla pääsy siihen tietoon, joka koskee häntä. Hänellä tulee olla mahdollisuus myös esittää oma mielipiteensä ja toiveensa. Tämän tulisi toteutua siis myös kotouttavassa sosiaalityössä.

4. TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänani on selvittää, tehdäänkö kotouttavassa sosiaalityössä ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä ja kokevatko työntekijät työnsä ennaltaehkäiseväksi lastensuojelutyöksi. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, pystytäänkö kotouttavassa sosiaalityössä huomioimaan lapsen etu ja näkökulma palveluiden aikana ja jo niitä suunniteltaessa. Tutkimuskysymykseni on seuraava:

Miten kotouttava sosiaalityö toteuttaa ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä ja miten lapsen etu huomioidaan kyseisessä työssä?

Toivon, että tutkimukseni tuloksia voidaan hyödyntää kotouttavassa sosiaalityössä. Tärkeää olisi, että tutkimukseni pystyisi herättämään työntekijöissä ajatuksia siitä, miten he voisivat jatkossa huomioida paremmin lapsen etua ja näkökulmaa työtä tehdessään. Toivon, että tutkimukseni avulla myös esimiestasolla ymmärrettäisiin, miten tärkeää on huomioida lapsen etu kotouttavassa sosiaalityössä. Tutkimukseni avulla voin mahdollisesti nostaa kotouttavan sosiaalityön profiilia ajassa, jolloin ennalta ehkäisevään työhön panostetaan myös kaupunkitasolla.

4.2 Tutkimusympäristö

Valitsin tutkimusympäristöksi Tampereen kaupungin kotouttavan sosiaalityön., koska koin kyseisen työyhteisön olevan oikea taho, kun tutkimuksen tarkoituksena on tutkia onko kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. Kotouttavan sosiaalityön nimike on otettu käyttöön vuonna 2013. Aiemmin toimisto tunnettiin nimellä ulkomaalaistoimisto. Asiakaskunta koostuu kiintiöpakolaisista sekä oleskeluluvan saaneista turvapaikanhakijoista. Paluumuuttajien osuus asiakkaista ei ole enää suuri. Kotouttavassa sosiaalityössä työskentelee johtava sosiaalityöntekijä, neljä sosiaalityöntekijää, kaksi perheiden kanssa työskentelevää

sosiaalihojaajaa, kaksi määräaikaista sosiaalihojaajaa, jotka käsittelevät muun muassa toimeentulotukihakemuksia, kaksi ohjaajaa, palveluohjaaja, kaksi etuuskäsittelijää sekä palvelusihteeri.

Tampereen kaupungissa kotouttava sosiaalityö asettuu avopalveluiden tuotantoalueella aikuisten sosiaalipalvelut-tuotantoyksikköön. Tampereen kaupungin internet-sivuilla (Tampereen kaupunki, 2014) kotouttavaa sosiaalityötä kuvaillaan seuraavasti: ”Kotouttavan sosiaalityön palvelut tukevat asiakkaiden kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja Tampereelle yhteistyössä asiakkaiden, muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa. Asiakkaalle tehdään kotoutumissuunnitelma, jonka avulla tuetaan yksilön tai perheen kotoutumista ja elämänhallintaa uudessa ympäristössä. Maahanmuuttaja-asiakkaiden itsenäistä ja omaehtoista selviytymistä edistetään ohjauksen ja neuvonnan keinoin. Kotouttavan sosiaalityön palvelut noudattavat samoja ammatillisia perusteita ja eettisiä periaatteita kuin aikuissosiaalityön ja toimeentulotuen palvelut.”

Otin yhteyttä kotouttavan sosiaalityön esimieheen huhtikuussa 2015 ja kerroin hänelle tutkimukseni aiheesta. Hän pyysi minua kertomaan enemmän tutkimuksestani kotouttavan sosiaalityön toimistokokoukseen toukokuussa 2015. Toimistokokouksessa neljä viidestä kotouttavassa sosiaalityössä työskentelevästä sosiaalityöntekijästä ja molemmat perheiden kanssa työskentelevistä sosiaalihojaajista ilmaisivat mielenkiintonsa tutkimustani kohtaan. Samassa tapaamisessa työntekijät toivat esiin mielipiteensä siitä, että tutkimuksesta saa käydä ilmi, että kyseessä on Tampereen kaupungin kotouttava sosiaalityö. Tämän vuoksi anonymisointia kaupungin suhteen ei ole ollut tarvetta tehdä. Työntekijöiden kanssa kuitenkin päätettiin, että anonymisoin heidän vastauksensa niin, ettei vastauksista käy ilmi, onko vastaajana ollut sosiaalityöntekijä vai sosiaalihojaaja.

Tutkimustani varten minun tuli hakea Tampereen kaupungin tutkimuslupaa, joka minulle myönnettiin 25.5.2015. Sen jälkeen sovimme haastatteluajoista. Haastattelut toteutettiin aikavälillä 17.6.2015-2.7.2015. Kaikki haastattelut tehtiin kotouttavan sosiaalityön tiloissa ja haastattelussa paikalla oli lisäksi vain haastateltava. Nauhoitin haastattelut ja haastattelumateriaalia kertyi yhteensä 350 minuuttia. Haastatteluiden pituus vaihteli 41 ja 81 minuutin välillä. Haastatteluiden pohjalta litteroitua tekstiä on yhteensä 71 sivua.

4.3 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus

Etiikka tarkastelee asioita ja ilmiöitä moraalisesta näkökulmasta. Tällöin ollaan siis kiinnostuneita siitä, mikä on hyvää, oikein, hyväksyttävää ja sallittua tai pahaa, väärin, tuomittavaa ja kiellettyä. Etiikka edellyttää, että asioita voidaan tarkastella moraalisesta näkökulmasta. Tutkimusetiikalla tarkoitetaan sellaisten kysymysten pohdintaa, jotka nousevat esiin tutkimusta tehtäessä. Eettisiä kysymyksiä voi herätä niin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, menetelmiä valittaessa, aineistoa kerätessä kuin sitä analysoidessa. (Pietarinen & Launis 2002, 45-46.)

Kuulan (2011, 23) mukaan tutkimusetiikan käsite voidaan rajata koskemaan vain tieteen sisäisiä asioita, mutta se voidaan määritellä myös tutkijoiden ammattietiikaksi, johon kuuluvat eettiset periaatteet ja arvot, joita tutkijan tulisi tutkimusta tehdessä noudattaa. Ihmistieteiden eettisten normien tulisi perustua hyötyperiaatteeseen, vahingon välttämisen periaatteeseen, autonomian kunnioituksen periaatteeseen ja oikeudenmukaisuuden periaatteeseen (emt., 59). Tutkimusyhteisön jäsenenä tutkijalla on myös kirjoittamaton velvollisuus noudattaa tieteellistä rehellisyyttä ja huolellisuutta sekä tunnustaa toisen tutkijan osuus työssään (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 80).

Jokaiselle haastateltavalle on annettava informaatiota tutkimuksen luonteesta ja tarkoituksesta. Tämän lisäksi on painotettava tutkittavien vapaaehtoisuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 56.) Kuula (2011, 102) painottaa, että tutkittaville on kerrottava myös siitä, miten luottamuksella annetut tiedot pystytään suojaamaan ja mikä on tietojen käyttöaika. Tiittulan & Ruusuvuoren (2005, 17) mukaan on tärkeää miettiä haastateltavien tunnistettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Kun henkilöitä haastatellaan yksityishenkilöinä, tämä on erityisen tärkeää, mutta myös silloin kun ihmisiä haastatellaan ammattinsa edustajina. Anonymisoinnin turvaamiseksi haastateltavien nimet ja tunnistamiseen mahdollisesti vaikuttavat seikat muutetaan. Tätä tutkimusta tehdessäni sovin haastateltavieni kanssa, että anonymisoin aineiston niin, ettei vastauksista käy ilmi onko vastaaja sosiaalityöntekijä vai sosiaaliohjaaja. Tämä haluttiin tehdä koska haastateltavista suurempi osa oli sosiaalityöntekijöitä. Tämän vuoksi olen käyttänyt tutkimustuloksia käsittelevän kappaleen aineisto-otteissa symboleita H1-6, joiden kautta haastateltavia ei voi tunnistaa. Haastatteluja tehdessä huomasin myös, että monella haastateltavalla oli hyvin vahva

murre, joka kävi hyvin ilmi aineistoa litteroidessa. Moni haastateltu olisi tullut tunnistettavaksi, etenkin työyhteisössä tämän vuoksi, joten päädyin muokkaamaan vastauksia yleiskielisiksi.

Tutkimuksen reliabelius, luotettavuus, tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta eli sitä, antaako tutkimus ei-sattumanvaraisia tuloksia. Jos samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja tutkimuksesta saadaan sama tulos, voidaan tutkimusta pitää reliabelina. Tutkimuksen tulee olla myös validi, eli pätevä. Tutkimusmenetelmien tulee pystyä mittamaan juuri sitä mitä on tarkoituskin mitata. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä parantaa se, että tutkija kuvaa tarkkaan tutkimuksen toteuttamista. (Hirsjärvi 2010, 231-232; Ruusuvuori ym. 2010, 27.) Vaikka haastatteluaineistoni onkin koottu vain yhdessä kotouttavan sosiaalityön toimistossa, uskon että tutkimukseni on reliabeli.

4.4 Tutkimusaineiston kerääminen ja analysointi

Laadullisissa tutkimuksissa aineisto kerätään usein harkinnanvaraisesti ja se poimitaan teoreettisesti tai tarkoituksenmukaisesti. Puhutaan siis harkinnanvaraisesta näytteestä. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole pyrkiä tilastolliseen yleistykseen vaan tarkoituksena on ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa teoreettinen tulkinta jostakin ilmiöstä. Laadullista tutkimusta tehtäessä aineiston koolla ei ole välitöntä vaikutusta tai merkitystä sille, onko tutkimus onnistunut. Voidaankin sanoa, että aineiston määrä on sopiva, kun uudet tapaukset eivät tuota enää uutta tietoa, joka olisi olennaista tutkimusongelmaan nähden. Tällöin puhutaan aineiston kylläntymisestä. (Eskola & Suoranta 1998, 61-62. Tuomi & Sarajärvi 2011, 85-87.) Oma tutkimusaineistoni koostuu kuuden Tampereen kaupungin kotouttavan sosiaalityön sosiaalityöntekijän tai – ohjaajan yksilöhaastatteluista. Haastateltavien määrä kattaa lähes kaikki perheiden kanssa työskentelevät kotouttavan sosiaalityön työntekijät. Aineisto on kerätty tarkoituksenmukaisesti haastattelemalla kyseisiä työntekijöitä, koska tutkimuksen teoreettinen pohja nojaa kotouttavan sosiaalityön käsitteeseen.

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa molemmat haastattelun osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastatteluaineisto on siis aina osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua verbaalia materiaalia. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 29.) Ruusuvuoren ym. (2010, 215) mukaan yksilöhaastatteluissa keskitytään yleensä haastateltavan henkilökohtaisiin näkemyksiin ja mielipiteisiin tutkittavana olevasta asiasta. Haastattelijan rooli on yksilöhaastattelussa

vuorovaikutusta ohjaava ja säätelevä. Tässä tutkimuksessa käytetään puolistrukturoitua haastattelumenetelmää. Kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin – heille ei anneta valmiita vastausvaihtoehtoja. (Eskola & Suoranta 1998, 85-86.) Robsonin (2007, 74-75) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltaville esitettyjen kysymysten järjestystä voidaan muuttaa, kysymysten muoto voi muuttua tai osa kysymyksistä saattaa jäädä joidenkin haastateltavien kohdalla kysymättä. Lisäksi puolistrukturoidussa haastattelussa tutkija voi pyytää vastaajaa tarkentamaan vastaustaan ja esittää lisäkysymyksiä. Tutkimuksen tavoite ohjaa tutkimushaastattelua (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 23). Tämän vuoksi haastattelurunkoni oli teorialähtöinen.

Eskolan ja Suorannan (1998, 15) mukaan laadullista aineistoa voidaan kuvailla pelkistetyimmillään ilmiösultaan tekstiksi. Tämä teksti voi syntyä riippuen tai riippumatta tutkijasta. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään yleensä pieneen määrään tapauksia ja näitä tapauksia pyritään käsittelemään mahdollisimman perusteellisesti. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä sijoittamaan tutkimuskohde yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja antamaan siitä mahdollisimman tarkka ja yksityiskohtainen kuva. (emt, 18.) Tämän tutkimuksen aineisto on analysoitu laadullisin ja aineistolähtöisin analyysimenetelmin. Eskolan ja Suorannan (1998, 137) mukaan laadullisen aineiston analyysillä pyritään luomaan aineistoon selkeyttä ja tuottamaan näin uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Aineisto pyritään analyysin avulla tiivistämään kadottamatta sen sisältämää informaatiota.

Aloitin aineistoni analysoinnin lukemalla kerätyn aineiston läpi useasti. Samalla pyrin tekemään huomioita siitä, mitkä asiat toistuivat haastatteluaineistossa useaan otteeseen. Hirsjärven & Hurmeen (2011, 173) mukaan teemoittelemalla aineistoa analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka esiintyvät useamman haastateltavan haastattelussa. Teemoiteltuani haastatteluaineiston päädyin muodostamaan teemojen alle kategorioita, jotka liittyvät kyseiseen teemaan. Tutkimustuloksia esittelevässä kappaleessa esittelen löytämäni kategoriat kuvioiden muodossa. Lisäksi olen alleviivannut aineisto-otteista kohtia, joiden perusteella kategoriat ovat muodostuneet.

5. TUTKIMUKSET TULOKSET

5.1 Kotouttava sosiaalityö työntekijän silmin

Kotouttavan sosiaalityön työtehtävät

Haastatteluissa nousi esiin, että kotouttavan sosiaalityön työtehtävät ovat hyvin moninaisia. Kuviossa 1. nostan esiin pääkategorioita, joita kotouttavan sosiaalityön sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät nimesivät kotouttavan sosiaalityön tärkeimmiksi työtehtäviksi.

Kuvio 1. Kotouttavan sosiaalityön tehtävät

Etenkin asiakkuuden alkuvaiheessa työ on usein konkreettista asiakkaan auttamista esimerkiksi liittyen heidän vastaanottamiseen, asumiseen, talous- ja lupa-asioihin.

Vastaanotto, asuttaminen ja kun saadaan tällainen perus elämän meininki yhdessä alkuun, uudessa kulttuurissa, enemmän tilanteen vakauttaminen, että nyt ollaan täällä ja systeemi on tämä. (H6)

Jos ajatellaan että näillä ihmisillä ei olisi ketään joka olisi siinä alussa auttamassa kaikissa näissä asioissa, et se on se kotouttavan sosiaalityön, ja se että meillä on tiimi ympärillä, yks selittää taloutta raha-asiaa, yks selittää näitä koulutusjuttuja ohjaa niitä ja ohjaaja painelee tuolla sitten menemään eri virastoissa ja paikoissa...Asumiseen liittyvät asiat ja lupa-asiat ja koko elämä oikeestaan.(H6)

Lähinnä pitäisin tätä työtä aika paljon konkreettisena työnä. Uusia asioita on oikeestaan pakkokin käydä aika monta kertaa läpi, että ihminen tiedostaa mistä tässä on kysymys. (H4)

Niin asiakkuuden alkuvaiheessa, kuin myös sen keski- ja päätösvaiheessa, on tärkeää kartoittaa asiakkaan avuntarvetta ja selvittää kuinka vahvan tuen asiakas tarvitsee pärjätäkseen uudessa kotimaassa. Työntekijät näkivät asiakaskunnan olevan hyvin heterogeenistä ja jokaisen ruokakunnan voimavarat tulee selvittää tarkkaan.

Mä ajattelen sen jotenkin niin lähtötilanteena että en tunne ihmistä enkä perhettä mutta jotenkin mun pitäisi tutustua heihin aika nopeasti lyhyellä ajalla, että voisin sit heidän kanssa yhdessä mieltä sitä että mitä he tarvitsevat. He kertovat mulle tarpeensa mutta tietysti he eivät osaa edes sitä sanoa mikä on täällä mahdollista et paljo on sitä semmosta, tilanteen arviointia, jossa peilataan sitä heidän omaa tarvetta ja sitte sitä mitä on mahdollista tarjota...Kotouttaminen on varmaan sitä elämäntilanteen tarkastelua, että kuka sinä olet ja teidän perhe on, miten te pärjätte täällä, mistä selviätte itse ja mihin asioihin tarvitsette apua ja millainen ymmärrys teillä on ottaa selville tän yhteiskunnan palveluista. (H3)

Kun kotoutuminen on pitkä prosessi ja kestää vuosia niin täytyy asettaa se tavoitekin sen mukaisesti. Jos kaks vuotta on se aika mikä on meidän palvelussa niin mikä on se tavoite kunkin yksilön ja perheen kohdalla kun yksilöt ja perheet on erilaisia ja ei se voi olla samanlainen tavoite kaikilla. (H5)

Että onhan monesti niin, että jokuhan on hyvin itsenäinen, jo ihan heti siinä alussa. Osaa toimia ja mennä sinne, ja tehdä kaiken näköistä. Sitten joku voi olla että sen kolmen vuoden tai kahden vuoden jälkeenkin niin, hänellä ei ole vielä käsitystä oikeastaan yhtään mistään. (H4)

Minun päässä asiakasperheet jakautuvat niin että on hyvin kevyttä ohjausta vaativat perheet, kuten esimerkiksi paluumuuttajat, sitten on perheitä jotka tarvitsee vähän enemmän ja sitten on perheitä joille mun mielestä tarvitsee tehdä tavoitteet ja kuka tekee mitä tekee ja ketä muita siinä verkostossa on ja sit tilannetta tarkistetaan, ja sitten lastensuojeluperheet neljäntenä vielä. (H6)

Konkreettisen avun ja avuntarpeen selvittämisen lisäksi tärkeänä työtehtävänä nähtiin myös asiakkaan rinnalla kulkeminen ja henkisen tuen antaminen. Maahanmuutto on pitkälinen prosessi, joka voi olla monelle asiakkaalle henkisesti hyvin raskas. Asiakkaan lähtökohtien selvittäminen ja hänen menneisyydessä tapahtuneiden asioiden vaikutus ajattelutapaan tulee huomioida kotouttavassa sosiaalityössä.

Onhan nämä meidän kotikäynnit ja mukana oleminen ja seuraaminen, sitten se että joku kulkee rinnalla ja kertoo ja opastaa ja neuvoo ja avaa tietä koko ajan siinä niin onhan se paljon helpompi olla. (H6)

Paljon käytännön asioita mutta myös kulttuurisidonnaista ja muuta että miten meillä toimitaan ja muuta että siinä rinnalla oleminen koko ajan, selittäminen, ohjaaminen, avustaminen. Siinä on myös näiden ihmisten, jotka tulee vaikeista olosuhteista, ymmärtäminen että sieltä tulee kaikennäköisiä tunteenpurkauksia ja vaikka mitä, miten se ihmisten pää saadaan tasoittumaan ja rauhoittumaan että nyt ollaan täällä. (H6)

Eri maista tulevilla on erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset lähtökohdat, ja siksi se näiden ihmisten tunteminen ja heidän voimavarojen tunteminen ja ajattelutavan tunteminen on todella tärkeää ja ihmisen ajattelutapaa ei voi oppia tuntemaan ellei sulla ole aikaa tavata ja keskustella siitä että miten ihminen ymmärtää eri asiat ja ymmärtää tän yhteiskunnan ja osaa olla suhteessa, vaikka tässä lasten asiassa. (H3)

Lisäksi työntekijät kokivat toimivansa sovittelijana tai eräänlaisena kulttuuritulkkina asiakkaiden ja esimerkiksi koulujen ja päiväkotien välillä.

Ja sitten tietysti ne yhteiset neuvottelut, joissa sosiaaliohjaajat on mukana päiväkodeissa, kouluissa, niin kyllähän se on sitä tavallaan että tulee se tieto ja se että jos ei asiakas osaa kysyä niin sitten on se työntekijä siinä vähän kysymässä niitä asioita mitkä sen vanhemman pitäisi tietää ettei asiat mene sitten sekaisin. (H1)

No kyllä mä luulen että varmaan jos ne nyt meille tietoon tulee niin että kyllähän niihin siis tavallaan sitten järjestetään tapaamisia ja jos se tulee koululta se tieto niin tottakai ensisijainen paikka ratkoa asioita on koulu tai päivähoito. Mutta ollaan sitten tuomassa sitä, mä ajattelen että tuomassa sitten sitä tietoa ja jotenkin joissain tilanteissa ehkä vähän luovimassa siinä asiakkaan ja sen tahon välillä. Että semmoista sovittelijan työtä, koska ristiriidat syntyvät aika nopeasti, että sitten siellä ei tiedetä taustoja ja muuta, ehkä se sovittelijan ja tiedontuojan rooli. (H1)

Vahvimpana kategoriana aineistosta nousi esiin, että työntekijät pitävät erittäin tärkeänä työtehtävänä sitä, että asiakkaat oppisivat toimimaan uudessa yhteiskunnassa ja pystyisivät omaksumaan taitoja, joiden avulla he pystyisivät elämään uudessa maassa yhdenvertaisena ja täysivaltaisena kansalaisena. Työntekijät näkivät olevansa välillisiä ihmisiä, joiden kautta asiakasta tuetaan omien voimavarojen käytössä. Asiakkaan elämänhallinnan lisääntyminen nähtiin yhtenä työntekijöiden tavoitteena.

Kotouttava sosiaalityö tarkoittaa on mielestäni ehkä sellaista että ihmiset oppi toimimaan tässä meidän yhteiskunnassa ja ymmärtämään rakenteet missä nää on, nää palvelut mitä meidän kaupunki ja valtio tarjoaa ja, oppi elämään ja toimimaan täällä yhdenvertaisesti siihen nähden miten Suomessa syntyneet on mahdollista olla...Kotoutuminen on kansalaistaitoja ja et osaa toimia ja ymmärtää, ymmärtää tätä yhteiskuntaa ja täällä toimia, ja löytää ne..oma paikkansa täällä. Varmasti se on myös, on..tyytyväinen elämään...Siihen liittyy tietysti kieli ja, kouluttautuminen ja ammatti ja näin... (H2)

Mitä minä ajattelen mitä on kotouttava sosiaalityö niin, et sosiaalityön keinoin tuetaan sitä ihmisen omatoimisuutta ja elämänhallintaa. Niin, että asiakas pystyisi itse tehdä päätöksiä ja että hän saisi tietoja ja taitoja, tästä yhteiskunnasta että se pystyy toimimaan niin kuin kuka tahansa. Siis tavoitteena on se että ihminen pystyis toimimaan niin kuin kuka tahansa meistä... Annetaan sitä tietoa, miten täällä toimitaan, mihin tämän yhteiskunnan toimiminen perustuu... Tuetaan ihmisen omaa elämänhallintaa. (H1)

Kotoutuminen, mikä on se pääasia eli se ihmisen oma prosessi, koostuu niin eri asioiden yhteyksistä et miten se hänen omat kyvyt, voimavarat ja resurssit tulee täällä yhteiskunnassa käyttöön...Ja tietysti tässä asiakassuhteessa koittaa tuoda esille koko ajan että kyse on siitä että me tässä välillisinä ihmisinä autetaan sinua selviämään täällä. (H3)

Tietyllä tapaa me tuetaan henkilöä siinä, että hän oppisi semmoisia tietoja ja taitoja. Että hän selviytyisi täällä. Se on paljon semmosia uusia asioita mitä hänen pitää oppia. Ihan semmosia käytännön asioita, ja sitten vähän vähemmän käytännöllisiä asioita. Elikkä on hyvä tietää että pystyy toimimaan tässä yhteiskunnassa. Et niitten asioiden selkiyttäminen ja selvittäminen ja opastaminen ja neuvominen. (H4)

Perustavoite meillä on asiakkaiden tukeminen tässä heidän kotoutumisprosessissa että annetaan eväitä, tietoa ja ohjausta, neuvontaa ja välineitä niin että asiakas pystyy ottamaan sitä vastaan, omaksumaan ja saamaan eväitä kotoutumiseensa. (H5)

Asiakas on keskiössä, hän on maailmansa subjekti, kotoutumisen subjekti, sehän on meidän motto että me autetaan asiakkaita auttamaan itse itseään ja tuetaan sitä omaehtoista, omatoimista ja itsenäistä asioiden hoitamista. Ei tehdä puolesta... (H5)

Kaikki vastaajat nostivat tärkeäksi työtehtäväksi myös yhteistyön muiden tahojen kanssa. Suurin osa vastaajista koki TE-toimiston olevan yksi tärkeimmistä yhteistyökumppaneista. Aikuisille asiakkaille laaditaan TE-toimistossa aktivointisuunnitelma, jonka tekoon sosiaalityöntekijä osallistuu.

TE-toimistossa pitäisi paljon vielä senkin jälkeen kun meidän työ loppuu niin pitäisi olla siinä joku linkki sinne päin, tai siellä hyvä palvelu ja seurata maahanmuuttajan asioissa ettei he jää sinne yksinään kotiin työttömiksi, kun ei ole tarjontaa. (H3)

Myös kolmannen sektorin merkitys yhteistyökumppanina nousi vahvasti esiin. Jokainen työntekijä mainitsi useita yhteistyökumppaneita kolmannelta sektorilta. Moni haastatelluista piti kolmatta sektoria merkityksellisenä toimijana kunnallisten palveluiden rinnalla. Haastatteluiden perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että myös työntekijät kokevat kolmannen sektorin olevan entistä tärkeämpi osa kotouttamista. Kun asiakasmäärät ovat suuria, työntekijät ohjaavat asiakkaita enemmän mukaan myös kolmannen sektorin toimintaan.

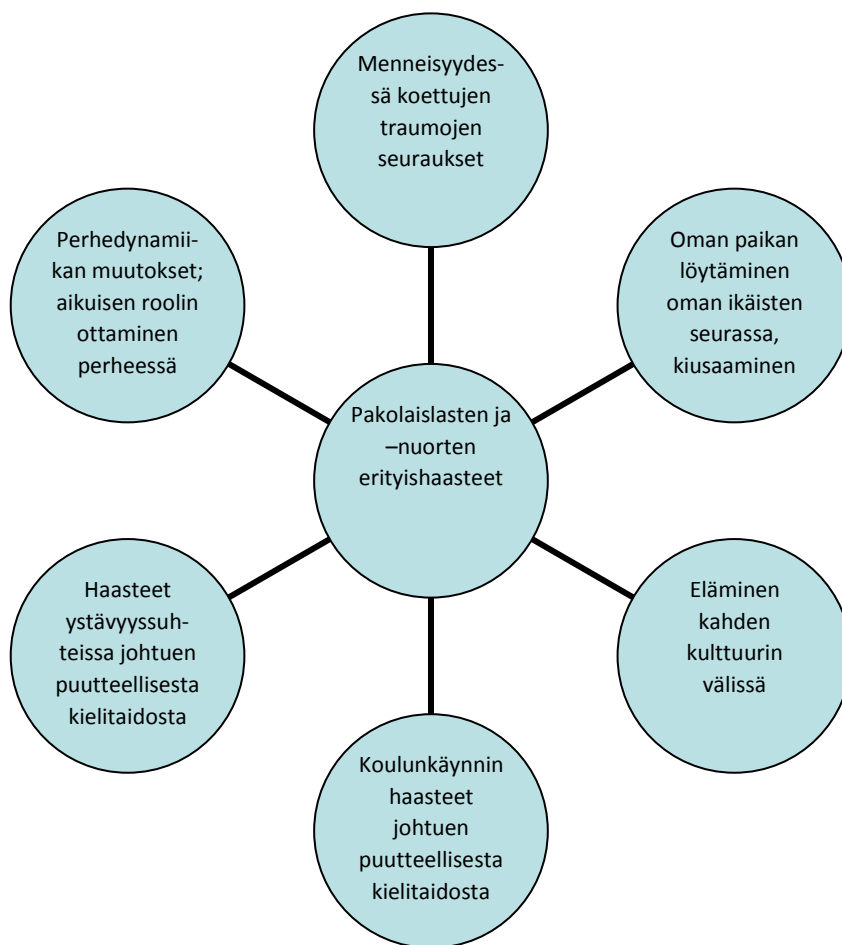
Kolmas sektori on tosi iso yhteistyötaho. Kyllä minä näen että nämä ihmiset tarvitsee ihmisiä niiden ympärille, ei viranomaisia. (H2)

Meillä on ollut seurakunnan kanssa Tukea pakolaisille-hanke. Jokainen kiintiöpakolaisperhe on nyt saanut oman tukihenkilön, suomalaisen tukihenkilön ja kyllä minä näkisin se ennaltaehkäisevänä työnä. Ehdottomasti se vie eteenpäin sitä ja he saavat heti suomalaisen kontaktin ja saattavat tutustua heidän perheeseen. Sitten on näitä SPR:ltä näitä

ystäväpalveluita ja ystäväperhettä ja on MLL:lta Ystäväksi maahanmuuttajaäidille-projekti. Ne on muille ketkä ei ole kiintiöön tulleet niin sieltä haalitaan ihmisiä ympärille. Ne pitää nähdä ehdottomasti voimavarana ja resurssina, mitkä tuo kun ei vaan näitä viranomaiskontakteja. (H6)

Kotouttavassa sosiaalityössä näkyvät pakolaislasten ja –nuorten erityishaasteet

Haastatteluissa olin kiinnostunut kuulemaan miten kotouttavan sosiaalityön työntekijät kuvailevat pakolaislasten ja –nuorten erityishaasteita. Tällä kysymyksellä halusin herätellä työntekijöitä miettimään kotouttavan sosiaalityön ja ennalta ehkäisevän lastensuojelutyön rajapintakysymyksiä. Kuviossa 2. esittelen tiivistetysti haastatteluista esiin nousseet kategoriat.

Kuvio 2. Pakolaislasten ja –nuorten erityishaasteet

Kotouttavan sosiaalityön työntekijät näkivät erityishaasteena menneisyydessä tapahtuneiden traumaattisten kokemusten vaikutuksen asiakaslapsiin ja niiden vaikutuksen kotoutumisprosessiin. Traumojen nähtiin voivan heijastua esimerkiksi koulunkäyntiin, jossa lapsen traumatausta voi näkyä ulospäin lapsen levottomuutena.

Ja sillan kun muuttuu tää kaikki, ne perhesuhteet, sukulaissuhteet, kieli ja kulttuuri, kaikki ne tavat ja sitten jos siihen liittyy vielä sotatraumoja, ehkä traumaattisia tapahtumia joita on nähty, ihmisten kuolemia, haavoittumisia, kodin tuhoutumista, väkivaltaa, ehkä siellä olet ollut seksuaalisen väkivallan kohteena, ehkä kotona on isä pahoinpidellyt, tai äiti tai sukulainen käyttänyt hyväksi. (H3)

Ja tietysti sitten että nämä ovat pakolaistaustaisia lapsia, niin nämä tulevat sota-alueilta ja nämä ovat aika traumatisoituneita verrattuna vaikka Suomessa syntyneisiin lapsiin. Niin kyllä tämä näiden lapsien traumat ja niiden käsittely, mikä ei ole varmaan monellakaan kotimaassa...tuntuu että siitä ei puhuta. Sithän tietysti se heijastuu kouluissa, päiväkodeissa levottomuutena ja tällaisena. (H2)

Myös oman paikan löytäminen uudessa kotimaassa, etenkin oman ikäisten lasten ja nuorten keskuudessa nähtiin haasteellisena. Erityishaasteena nähtiin myös se, että pakolaistaustaiset lapset ja nuoret saattavat olla alttiimpia ulkonäön vuoksi kiusaamiselle.

Varmaan kaikista hankalampia on ne jotka tulee just 12-vuotiaana tänne. Niin löytää se oma paikkansa siinä ikäistensä ryhmässä. Että voi hyvin kuvitella aika helpolle jää vaan niihin, joko omien maanmiestensä porukoihin tai sitten niihin maahanmuuttajaporukoihin. Ja ehkä vielä hankalammassa kohdassa ovat ne jotka tulevat joskus 15-16-vuotiaina, joilla sitten oppivelvollisuus loppuu eivät saa peruskoulun päättötodistusta. (H1)

Ja sitten se että onko ja kuinka paljon sitä ja varmasti onkin mutta siis ihan kiusaamista, sen jonkun ulkonäön perusteella. (H1)

Osa haastateltavista puhui myös nuorten ja lasten haasteesta elää kahden kulttuurin välissä. Usein perheen lapset omaksuvat nopeammin uuden kotimaan kulttuurin, jonka mukana saattaa tulla myös tapoja, jota omassa kulttuurissa ei suvaita.

Omaksuvat sellaisia tapoja mitkä ei ehkä ole niin hyviä siis vanhempien mielestä, niin tulee sitten niitä ristiriitoja.

Varmaan haastetta on sitten sillä tavalla kun on oman kulttuurin ja tämän suomalaisen kulttuurin välissä. Siinä varmaan vanhemmat saattavat elää vielä sitä vanhaa kulttuuria tietyllä tapaa ja vanhemmat ajattelevat että he on se auktoriteetti. Nuori taas omaksuu tätä suomalaista auktoriteettia taikka siis suomalaista tapaa elää, ja suomalaisen nuoren tapaa kenties elää. Niin tää ristiriita missä tää nuori elää niin mun mielestä se voi olla joissakin tilanteissa, käytäntö sanaa rankkaa, mutta siis kuitenkin haasteellista. Että sä tasapainottelet niiden omien ajatusten ja sitten niiden vanhempien toiveiden välillä. (H1)

Otetaan esimerkkinä nuoret nyt siitä, nuoret miehet, nuoret pojat. Ensinnäkin tämä että tullaan kulttuurista jossa on hyvin paljon kiellettyjä asioita, niin täällä tämä tällainen vapaus iskee naamaan aika lujaa. Ja jos ei siinä oo semmosta ohjausta, ja se perheen tuki ja kaikki tämä, niin kyllä joutuu aika nopeasti väärään kaveriporukkaan. (H6)

Puutteellisen kielitaidon nähtiin aiheuttavan haasteita lapsille ja nuorille etenkin kotoutumisen alkuvaiheessa. Haasteellisena pidettiin myös sitä, että perheiden vanhemmilla on usein myös itsellään puutteita kielitaidossa, eikä heillä ole näin ollen valmiuksia tukea lapsen koulunkäyntiä.

Tulee heti kieliesimerkki mieleen. On vaikeampi päästä mukaan porukoihin ja saada ystäviä sen kielen takia. (H2)

Tulovaiheessa se on se kieliongelma se nyt on ihan normijuttu, että tommoset pikkulettipäätkin käyttää päiväkodissa nyrkkejään kun ei ne saa muuten asiaansa selväksi. (H6)

Kaverisuhteet ja sitten koulukäynnin vaikeudet, mitkä varmaan osaltaan liittyy siihen puutteelliseen kielitaitoon ja sitten siihen että vanhemmat ei pysty tukemaan siinä koulunkäynnissä. Osa varmaan, vanhemmat haluaisivat tukea mutta sitten taas että jos ei ole itsellä kykyä tukea, ei osaa lukea eikä kirjoittaa niin on aika hankalaa auttaa lapsia. Ja sitten on varmaan niitäkin jotka ei ehkä näe sen koulunkäynnin merkitystä niin tärkeänä. (H1)

Kysyttäessä pakolaislasten ja -nuorten erityishaasteista, haastatellut työntekijät näkivät haastavana myös perhedynamiikan muutokset. Usein perheen lapsi oppii kielen nopeammin ja joutuu näin helposti aikuisen rooliin ja kantamaan näin liiallista vastuuta perheen asioiden hoitamisesta. Lisäksi muutokset vanhemman roolissa sekä odotukset, joita Suomessa on vanhempia kohtaan, nähtiin haasteellisina.

Sitten ne lapset joutuvat ottamaan vastuuta aikuisten asioista. Toimimaan tulkkina, lukemaan KELA:n kirjeitä, että lapsi ei saa olla lapsi, vaan joutuu kantamaan sitä samaa vanhempien huolta vaikka jostain rahoista tai koulutuksista, sen takia kun ne on oppinut kielen. Tai sitten vanhemmilla ei ole sitä kykyä ja halua ajatella että lasta täytyy säästää ja suojella näiltä asioilta. (H1)

Varmaan sitten toinen että lapset oppii aika paljon nopeemmin kielen kuin vanhemmat niin lapset joutuu ehkä kantamaan aikuisten roolejakin. Lapset soittelevat raha-asioista esimerkiksi tai lapsia vanhemmat käyttävät tulkkina niin tästä puhuminen on myös todella tärkeää vanhempien kanssa että lapset saavat olla lapsia. (H2)

Ehkä voi olla että ne roolit kääntyy tietyissä tilanteissa. Monestihan lapsia käytetään, saatetaan käyttää jopa tulkkina ihan vaativissakin tilanteissa. Vastuu, perheessä se kääntyy vähän toiseen siellä, se vastuun kantaminen mitä sen pitäisi olla. Vanhemmat mun mielestä eivät välttämättä tiedostakaan sitä asiaa, että heidän pitäisi kantaa vastuu näistä, tästä perheen vastuu rahaa-asioista ja tällaisista arkirutiinien hoitamisesta, vaan he ehkä luottavat siihen että se on ihan normaalia jos lapsi soittaa ja kysyy tiettyä asiaa tai toimii tulkkina. (H4)

He joutuvat ehkä ottamaan perheessä sen aikuisen aseman, olemaan vanhempina sen johdosta että oppivat kielen tai he on oppinut hoitamaan asioita ja että he on jo aina hoitaneet perheen asioita. (H3)

Haasteellisena nähtiin myös vanhempien oma traumatausta ja vanhempien henkisen hyvinvoinnin vaikutukset lapseen. Myös perheenyhdistämisprosessien nähtiin olevan haasteellinen tilanne, ei vain lasten ja vanhempien välillä, vaan myös puolisoitten välillä.

Ilman muuta tietysti se että mitä sä oot nähnyt, mitä sä oot kokenut. Se vaikuttaa sekä lasten hyvinvointiin että kaikki ne tapahtumat, mahdollisesti missä sä olet ollut kidutettuna niin ilman muutahan se vaikuttaa lapsillekin, vaikka he eivät tuo sitä esille. Samalla tavalla varmaan vanhemmatkin ehkä osittain kieltävät ne asiat ja sitten se että on huoli niistä sukulaisista jotka ovat jossakin, ei pystytäkään keskittymään tähän. Keskittyä on väärä sana, mutta se, että kun on huoli niistä läheisistä jotka ovat kaukana niin sitten se oma elämäkin, se vaikuttaa siihen omaan elämään, siihen omaan käyttäytymiseen. Samalla tavalla sitten jos nyt vanhemmat ovat esimerkiksi epävarmoja, henkisesti väsyneitä, niin kyllähän se lapsi sen aika paljon helposti vaistoaa, miten se vanhempi käyttäytyy. (H4)

Kyllä jo lähtökohtaisesti se että perheet on joutunut jättämään sen kodin, muuttamaan pois, ei pelkästään kotitalosta, jonne on jäänyt naapurit, sukulaiset, mummot, papat, sedät, tädit tai he on hajallaan ympäri maailmaan ja heidän tapaaminen on vaikeaa, eletään diasporassa jossa joudutaankin rakentamaan uusi elämä joka asettaa vanhemmille valtavan stressin että jos siellä vanhemmilla todella ei ole niitä kykyjä niin silloin se tulee monenkertainen riski lapsillekin. (H3)

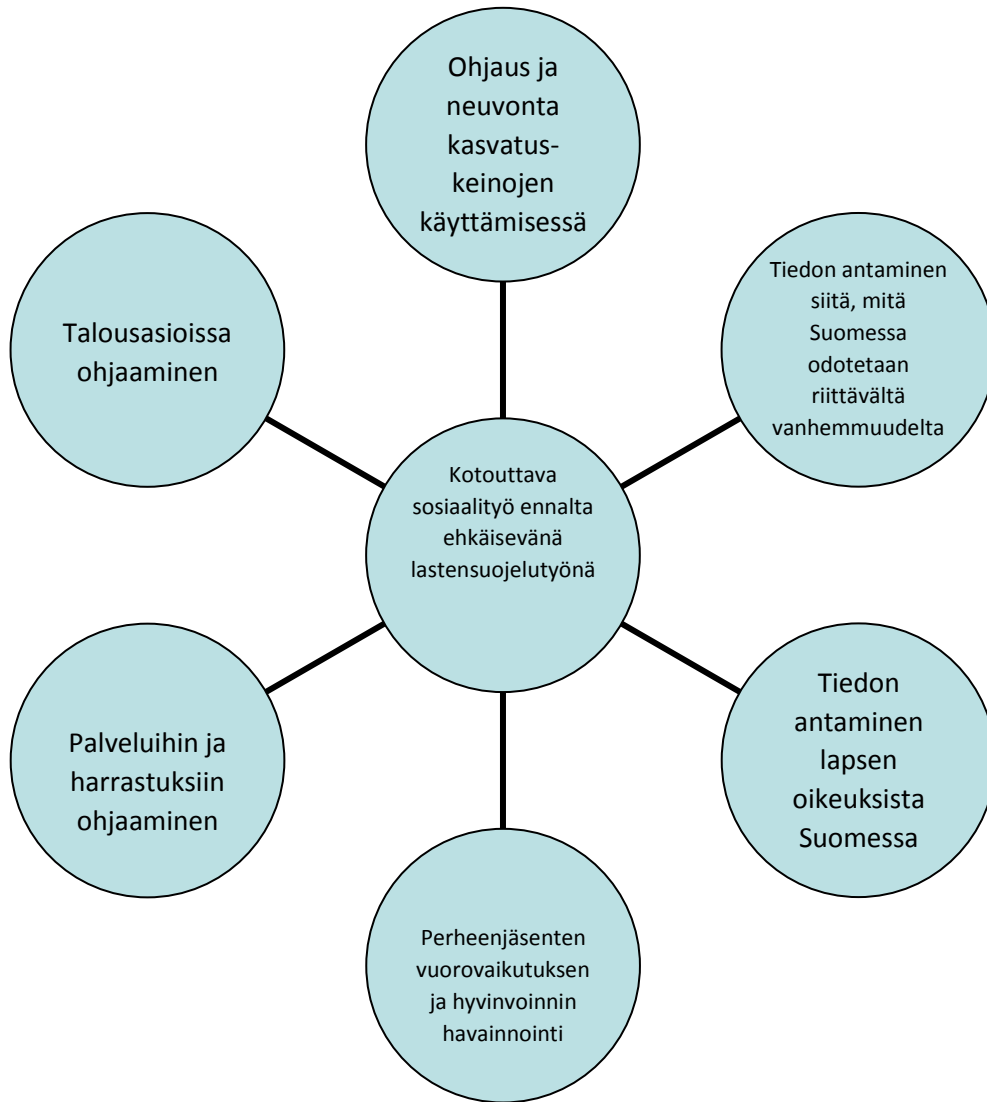
Esimerkiksi perheenyhdistämistapauksissa on se semmoinen tuska ja ikävä ja tulis ja tulis nyt, niin sitten kun se tulee menee jonkin aikaa, niin sitten erotaan. Mä oon yrittänyt olla avioliittoneuvojanakin. Vaimo saattaa sanoa että kun on joutunut tekemään aina niin kuin sanotaan ja täällä huomaakin että täällähän onkin naisella erilaiset oikeudet, niin sitten se alkaa räjähtämään käsiin. (H6)

Moni haastateltava nosti haastattelussa esiin myös sen, ettei halua lokeroida asiakkaitaan tietyllä tavalla, eikä voida sanoa, että kaikilla asiakkailla olisi samanlaisia haasteita. Jokainen asiakas on yksilö, jonka tuen tarvetta tulee kartoittaa ja suunnitella asiakkaan palvelut sen mukaan.

Mä en haluaisi lokeroida, että maahanmuuttajat on tietynlaisia, koska kyllähän ihmisen historia ja koulutustausta ja ne menneisyydessä tapahtuneet asiat niin vaikuttaa sitten siihen miten hän sisäistää tietyt asiat. (H4)

5.2 Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä

Kaikki haastateltavat pitivät kotouttavaa sosiaalityötä ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä. Kuviossa 3. kategorisoin haastatteluaineistoa sen perusteella, millaista ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä kotouttavassa sosiaalityössä tehdään.

Kuvio 3. Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä

Ennaltaehkäisevää ohjausta ja neuvontaa annettiin arkipäiväisissä asioissa kuten siinä, miten lapsi kannattaa Suomessa pukea. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että vanhemmille ei vain kerrottu miten Suomessa ei saa toimia, vaan että heille annettiin tietoa siitä miten he voivat toimia toisin. Haastateltavien mukaan he tekivät ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä antamalla asiakkaille tietoa esimerkiksi siitä mitä Suomessa riittävältä vanhemmuudelta odotetaan ja tukemalla vanhemmuutta.

Minusta se on nimenomaan sitä että lapsille turvataan mahdollisuus hyvään kasvuun ja kehitykseen tai se on tavallaan sitä että jo ennen kuin on erityisiä ongelmia niin tehdään työtä sen eteen että tavallaan turvataan sitä, turvataan se mahdollisuus. Että on se sitten taloudellista

auttamista tai just sitä vanhemmuuden tukemista, niin tai että annetaan tietoa että ihmisillä on käsitys siitä että minkälaista, mitä odotetaan mikä on riittävä vanhemmuus. Että on käsitys siitä että minkälaiset odotukset pitäisi täytyä jotta lapsella olisi semmoinen hyvä kasvupohja. (H1)

Nimenomaan mä aattelen että siinä annetaan sitä, annetaan tietoo niistä, tavallaan että mitä täällä odotetaan vanhemmilta suhteessa niiden lapsiin mutta myös siinä suhteessa muihin tavallaan näihin missä he toimivat. Ja jotenkin se, mutta myös niitä tavallaan siihen vanhemmuuteen, kun monethan just sanovat että miten täällä kasvatetaan kun täällä ei saa lyödä. Niin sitten sanotaan niitä keinoja eikä vain sanota että älä lyö...Niin kyllä mä ajattelen että nekin on sitä, ohjataan tavallaan, ollaan vähän kuin tuki ja kontrolli. (H1)

Nämä meidän sosiaaliohjaajat nimenomaan käy keskusteluja just lasten, taikka siis siitä että mitä puetaan päälle ja antaa siis koulut. Ne on yhteistyössä koulujen, päiväkotien kanssa. Toimivat ehkä kenties joissakin tilanteissa tällöisissä, siinä välissä sitten vähän puoleen ja toiseen sitä, tuot molempia näkökulmia ehkä esille. Niin mun mielestä sillä on tosi suuri merkitys kuitenkin ja kertoa mikä se päiväkoti tai mikä se koulu, tai mikä on koulusysteemi tai tällä tavalla, ja miksi siellä koulussa ollaan tai miksi ollaan päiväkodissa ja miksi tehdään tiettyjä asioita... (H4)

Kai se on asiakkaalle informaation antamista siitä, mitä me koetaan että mikä on hyvä lapsen huolto ja kasvatus. Että eihän täällä saa esimerkiksi lasta lyödä, tai jotain muuta vastaavaa. Ihan semmoisia että miten puetaan lapsi, esimerkiksi. Ihan tällöisiä konkreettisia käytännön asioita. Tai rajojen asettaminen lapsille, puhuminen tällöisistä asioista, siihen kasvatukseen liittyvistä asioista. (H4)

Tavallaan että minkälainen vastaanottokyky on sille ja semmoinen hyväksyminen että nyt ollaan täällä ja tavallaan tää yhteiskunta sanelee tietyt reunaehdot sille että minkälaista ja mitä vanhemmilta odotetaan. Just nämä tällöiset että jos kotimaassa on kasvatettu sillä että hakataan kepillä ja sitten kun täällä sanotaan että täällä ei sitä keppiä käytetä. Niin kyllähän siinä just sitten tulee se että no, mitähän täällä nyt sitten jos ei siihen saa sitten kepin tilalle jotain keinoja heti. Vanhemmillakin on set että miten he pystyvät ottamaan vastaan uuden yhteiskunnan toimintatavat. Ja tavallaan luopumaan niistä perinteistä mitkä on jatkunut, jatkunut ja jatkunut. (H1)

Tottakai me sitten puututaan. Me tavataan vanhempia, keskustellaan asiasta ja mietitään niitä muita keinoja, miten vaikka voi toimia oikein ilman että käyttää vaikka lasta tulkkina. Me mietitään keinoja yhdessä heidän kanssa. (H2)

Tärkeänä ennalta ehkäisevän lastensuojelun muotona pidettiin myös sitä, että työntekijät kertoivat perheille, millainen lastensuojelulainsäädäntö Suomessa on. Haastateltavat kuitenkin kokivat, että pelkkä lainsäädännöstä kertominen ei ole riittävää, vaan asiakkaan tulee kuulla myös siitä, miksi Suomessa on kyseinen lainsäädäntö ja mitä se käytännössä tarkoittaa.

Ja sitten tietoa vaikka siitä että Suomessa on lainsäädäntö lasten suojelemiseksi ja sitten selittää sen että miksi...Niin kyllä se on minusta ihan sitä että annetaan se tieto ja sitten avataan että miksi täällä toimitaan näin. (H1)

Myös se miten asioista puhutaan ajaa lapsen etua. Esimerkiksi itse puhun paljon että lapsella on oikeus turvalliseen elämään, vanhemmalla on vastuu toimia lapsen elämää turvaavasti. Nostetaan lasta esiin kaikessa perhettä koskevassa puheessa, tehdään lapsi ja lapsen oikeudet näkyväksi. (H1)

Kyllä mä ajattelen sitä että ensinnäkin kun lapsen asema on niin erilainen muualla ja lasta ollaan voitu kohdella ihan laillisesti eri lailla niin se että minkälainen on lapsen asema Suomessa että se lähtisi siitä että vanhemmat saisi tietoa, ei niin että lapsella on nämä oikeudet ku se lähtee Suomessa paljon siitä lapsen oikeuksista, lastensuojelusta, ettei tule semmoinen vääristynyt käsitys siitä mitä vanhemmuus on. Mut mä ajattelen että tietoa vanhemmuudesta miten se Suomessa mielletään tietoa lapsen asemasta, tietysti siitä mitä tukea voi saada. Mä ajattelen että sillä tiedon antamisella oikealla tavalla ja se että vanhemmat voi saada aikaan sen, asian käsittelyn niin, voisi tuoda semmoista tukea heidän vanhemmuuteen että ehkä sitten ei ne tilanteet kärjistyisi ainakaan niin pahaksi. (H3)

Haastateltavat kokivat myös että ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä kotouttavassa sosiaalityössä tehdään myös tekemällä kotikäyntejä, pitämällä tuntosarvet pystyssä ja pyrkimällä tarttumaan perheiden mahdollisiin ongelmiin ajoissa.

Ennaltaehkäisevä lastensuojelu on mun mielestä sitä että ollaan tarkkana siellä perheessä, elikä pyritään näkemään se että miten perhe voi ja pyritään tarttumaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa niihin ongelmiin mitä siellä on. Se lähtee siitä että pidetään luottamukselliset välit...Pyritään näkemään että miten siellä aikuisten ja lasten vuorovaikutus ja mikä on aikuisten vointi mikä on lasten vointi. Mutta se että on tuntosarvet pystyssä ja se että mulla on

oikeasti aikaa istua siellä kotisohvalla. Kotonahan mä näen ne, mä näen missä kunnossa koti on, esimerkiksi ihan tällöisiä konkreettisia asioita, että miten kotia on jaksettu hoitaa ja sitten se että ihminen on omalla maaperälläään. Mä haluan nähdä lapset, haluan tietää mitä niille oikeasti kuuluu. Ei se muuten tuu sitä käsitystä mun mielestä se on nimenomaan ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä että mä käyn siellä kotona ja nään. Tärkeintä on mun mielestä olla se että on aikaa ja havainnoi ja luo suhteet ja tuntee perheensä. (H6)

Vaikka on ne hyvinkin jokapäiväisen elämän asiat, asumiset ja kielikurssit ja raha-asiat, mutta ihan yhtä tärkeänä mä ajattelen että on nimenomaan perheen, vanhempien hyvinvointi ja sitten lasten hyvinvointi, koko perheen hyvinvointi. Kyllä mä niitä aina nostan esille jos on perheessä lapsia niin aina jotenkin se vanhempien jaksaminen ja vähän eri näkökulmasta milloin mistäkin sitten se keskustelu lähtee. (H1)

Myös oikeisiin palveluihin ja harrastuksiin ohjaamisella nähtiin olevan merkittävä ennalta ehkäisevä rooli kotouttavassa sosiaalityössä.

Ehdottomasti minä pidän sitä ennaltaehkäisevänä työnä koska nimenomaan kun nämä ihmiset tulevat tänne niin eiväthän he tiedä palveluista tai näistä. Sinne ohjaus, niistä kertominen, niiden ymmärtäminen, että ymmärtää esimerkiksi että koulu on muutakin kuin koulu. (H2)

Tietysti sekin on että sitten jos saadaan mahdollisimman nopeasti päivähoitopaikat ja koulupaikat ja muut niin sehän on semmoista, vaikka se on sitä peruspalvelua kaikille kuntalaisille, mutta sekin että jos joutuu sitä odottamaan niin se saattaa sitten lisätä jotain oireilua tai ylläpitää. (H5)

Ennaltaehkäisevää työtä tekee kaikki meidän perusrakenteet mitkä on luotu lapsiperheiden ympärille. Siihen kuuluvat kaikki päiväkodit, koulut, neuvolat, perheneuvolat, urheiluseurat, kaikki kolmas sektori. Sitten siihen liittyvät kaikki nuorisotyö, kaikki nuorisokeskukset. Nämä kaikki toimijat ylläpitävät ja tekevät sitä ennalta ehkäisevää työtä ja minun mielestä meidän työtä on ohjata näihin paikkoihin. Se on se ennaltaehkäisevä työ mitä me tehdään, että nämä ihmiset ymmärtävät nämä paikat. Se on minusta ennalta ehkäisevää työtä että on niitä rutineja. Se luo säännönmukaisuutta ihmisten elämään ja niiden ylläpito ja katsominen että ne toimivat, niin se on ennaltaehkäisevää työtä. (H2)

Näen, että se on ehkä se meidän ydin, ennaltaehkäisevä. Vaikka että nämä nuoret pojat löytävät sen Kōlvin tai Naistarin ja siellä kyllä sitten osataan se työ tehdä niiden nuorten

kanssa...Vaikka Kølvi niin nehän näkevät näitä nuoria joka päivä ja me nähdään ehkä kerran kuukaudessa. (H2)

On vaikeampi päästä mukaan porukoihin ja saada ystäviä sen kielen takia. Sit pitää miettiä että missä se kieli ei ole ongelma silloin kun tehdään jotain yhdessä, niin varmaan ohjata heidät sellaisiin paikkoihin missä pääsee tekemään jotain ja silloin se ykkösasia eikä kieli. (H2)

Tämän lisäksi kotouttavaa sosiaalityötä pidettiin ennaltaehkäisevä lastensuojelutyönä, koska perheille annetaan ohjausta esimerkiksi talousasioissa.

Turvataan asuminen sillä että vuokrat neuvotaan maksamaan ajallaan, annetaan neuvontaa talousasioissa, jotta rahat riittävät, opastetaan käytännössä miten asiat hoidetaan. Mitä paremmat taidot vanhemmillä on, sitä varmemmin lapsi saa olla lapsi. (H1)

Meidän etuuskäsittelijät kuitenkin jotka on sosiaaliohjaajia niin myös omalla työpanoksellaan talousasioita ja muuta sekin on koska raha-asiat on hyvin tärkeitä ja sosiaalityöntekijät omalla panoksellaan. (H6)

Haasteet ennalta ehkäisevän lastensuojelutyön tekemiselle kotouttavassa sosiaalityössä

Suurin osa vastaajista näki, ettei kotouttavassa sosiaalityössä pystytä tehdä tarpeeksi ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Syynä tähän pidettiin suuria asiakasmääriä sekä ajan ja resurssien puutetta. Moni työntekijä toivoi, että hänellä olisi enemmän aikaa syvemmille keskustelulle ja asioiden avaamiselle. Työntekijät näkivät ongelmallisena myös sen, että työ painottuu perheen aikuisten asioiden hoitamiseen. Toisaalta aikuisten kanssa työskentelyn nähtiin aikaansaavan hyviä asioita myös perheiden lapsille. Yksi haastateltavista nosti esiin sen, että aikana jolloin aika ja resurssit eivät tunnu riittävän, on hyvä miettiä mitä voi tehdä työssään toisin. Kyseinen haastateltava koki, että kun aikaa on vähemmän, ohjaaminen toisten palveluiden piiriin on tullut yleisemmäksi. Yksi vastaajista mietti myös sitä, tulisiko kotouttavan sosiaalityön prosesseja muokata toisenlaiseksi, että ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä pystyttäisiin tehdä enemmän. Kysyttäessä haastateltavilta, pystyvätkö he tekemään työssään ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä, vastaukset olivat seuraavia:

Meitä on liian vähän. Paljonko tulee jos 50 perhettä, montako, koska koko perhe on, siis kaikki perheenjäsenet on asiakkaita, joskus laskenut että parisataa. Nää kaikki vaikuttaa kaikkeen

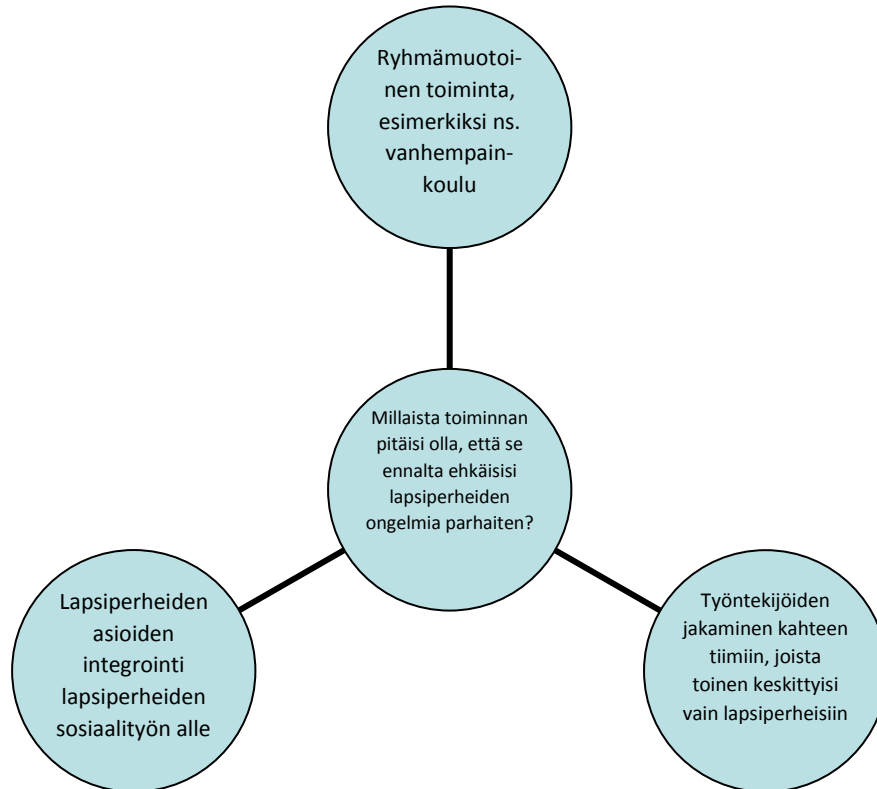
elikkä just että miten me pystytään työtämme tekemään, miten me pystytään tekemään ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä ja muuta, kun tää tilanne on tälläinen. Jotain on tehtävä.
(H6)

Kun ihmisten elämässä on niitä käytännön asioita niin paljon siinä alussa, niin sille vaan täytyy, mä ainakin itse koen tärkeänä että nimenomaan lasten asioille täytyy raivata tilaa. Ja sitten varsinkin nyt kun omassa työssä ne lapset näkee ehkä yksi tai kaksi kertaa ensimmäisillä kerroilla. Koska sittenhän ne menee kouluun ja päivähoitoon ja joka tapauksessa me ollaan täällä aikuissosiaalityön alla... Mutta kyllä mä toivoisin että sille ois enemmän semmoselle, nimenomaan keskustelulle ja asioiden aukaisemiselle ja sille että myös he pääsee, etten vain minä luennoi täältä ja esitä kysymyksiä... Voi kun kaikkien kanssa olisi aikaa ja mahdollisuus ihan sellaiseen. (H1)

Jokainen työntekijä valittaa, ettei ole aikaa, mutta olen pyrkinyt panostamaan siihen että kun tapaan perheet, niin sitten ainakin se tapaaminen ja aika jota tapaan perhettä olisi laadukasta työskentelyä ja siinä on jokin punainen lanka taustalla. Koska alkaa tuntua että sitä on kokoajan vähemmän, niin silloin pitää miettiä omalla uudella tavalla työtapoja ja työmenetelmiä, ja silloin ehkä sen takia tämä ajattelu on mennyt siihen suuntaan että ne muut palvelut hoitaa, mutta minun tarkoitus on että ne ihmiset löytää sinne. (H2)

Mitä voitaisiin tehdä toisin?

Koska haastatteluissa nousi ilmi, ettei kotouttavassa sosiaalityössä pystytä tekemään tarpeeksi ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä, olin kiinnostunut kuulemaan, millaisiin työmuotoihin työntekijät haluaisivat panostaa ja millaisten muutosten he kokisivat voivan vaikuttaa siihen, että he pystyisivät ennalta ehkäisemään asiakasperheiden tilanteiden kärjistymistä paremmin. Olen esitellyt haastatteluaineistosta nousseet kategoriat kuviossa 4.

Kuvio 4. Millaista toiminnan pitäisi olla, että se ennalta ehkäisis lapsiperheiden ongelmia parhaiten?

Haastatelluista lähes jokainen näki, että ryhmämuotoinen toiminta ehkäisis parhaiten lapsiperheiden haasteiden kärjistymistä. Työntekijät toivoivat, että asiakkaat voisivat osallistua esimerkiksi perhekouluihin, jossa voitaisiin keskustella ryhmässä esimerkiksi lapsen kasvuvaiheista ja jakaa tietoa.

Ja jotenkin semmosta siihen vanhemmuuden tukemiseen. Ja just näitä tämmösiä perhekouluja missä yhdessä ne saisi käydä jotenkin ohjatusti näitä teemoja että mitä se lapsen elämä on täällä Suomessa. (H1)

Mä näin tämmönen vertaistukiryhmä semmosta ennaltaehkäisevää, mutta nämä ryhmät mitä meillä on ollut mun mielestä ne on inforyhmiä, että mikä merkitys sillä on

ennaltaehkäisevyyteen? Infotaan lasten asioista elikkä synnytyslaitos, neuvola, koulu, vapaa-aika, tällöinen se on mun mielestä ei infoomista että sillä voisi olla ennaltaehkäisevyyteen jos se oisi tällöinen vertaistukiryhmä. Toivoisin, että olisi aikaa pitää vertaistukiryhmiä, niillä olis mun mielestä se ennaltaehkäisevä. (H6)

Vanhemmat voisivat käydä viikoittain semmoisessa vanhempainkoulussa jossa ennaltaehkäisevästi annetaan tällöistä tietoa myös siitä että miten lasta kasvatetaan, eri ikäisiä lapsia. Tietoa uhmaiästä, murrosiästä mitä ilmiöitä siihen liittyy...Mä jotenkin näkisin todella vahvana sen tiedon ja sillä tavalla antaa että se oisi semmoinen keskusteleva ryhmä jossa voi kysyä ja voi kertoa ja luottamuksella että jos siellä on tapana läiskä ja läimiä lasta että sekin on ihan että sitä ei moralisoida, se on ollut myös Suomessa kasvatustapana. Mä aattelen että sillä tiedon antamisella oikealla tavalla ja se että vanhemmat voivat saada aikaan sen, asian käsittelyn niin paljolti voisi tuoda semmoista tukea heidän vanhemmuuteen että ehkä sitten ei ne tilanteet kärjistyisi ainakaan niin pahaksi. (H3)

Ehkä tällöiset kaikki käytännön, jotenkin tällöiset enempi, jonkinnäköisten ehkä ryhmätoimintoja. Ihan tällaisia missä voisi käydä ihan vaikka ryhmässäkin läpi näitä asioita, mitkä liittyy lapsen hoitoon ja kasvatukseen täällä Suomessa, niitä ongelmakohtia. Se voisi olla ihan hyvä kaikkien osapuolten kanssa, että ihmiset kuulisivat että mitä ongelmia mahdollisesti toisilla on, saavat ohjeita ja vinkkejä miten siitä asiasta on kenties sovittu, tai tällöistä keskustelua. Näkisi että muillakin ehkä kenties on ollut tällaisia ongelmia ja miten on ratkaistu, niin se voisi olla. (H4)

Kun asiakkaat on ollut jonkun aikaa se vertaistukiryhmä se on tosi hyvä ja mukavaa. Naisten tietoisuus leviää, kasvaa ja kaikkea plus voidaan jakaa niitä asioita se ois yks ja toiminnallisuus. Siinä nyt on sitten vaan taivas rajana mitä se toiminnallisuus olisi. (H6)

Suurin osa haastatelluista koki, että lapsiperheiden ongelmien kärjistymistä pystyttäisiin mahdollisesti ennalta ehkäisemään, jos kotouttava sosiaalityö siirtyisi kaupungin organisaatiossa aikuissosiaalityön palveluiden alta lapsiperheiden sosiaalipalveluiden alle. Osa työntekijöistä koki myös, että palveluiden tulisi olla helpommin lähestyttäviä ja toimiston ei tulisi sijaita ”lukittujen ovien” takana.

Me ollaan väärässä paikassa, me ollaan aikuissosiaalityössä. Koko homma johonkin, ensinnäkin pois tästä tehdusrakennuksesta. Joku ihan oma yksikkö jonnekin mihin me, tai se

voisi olla vaikka muualla, jossain sosiaalitoimistossa, mutta että me oltaisiin missä perhepuoli, pois täältä aikuissosiaalityöstä, että tähän on ihan kummallinen, väärä paikka. (H6)

Se nyt vaan on jota me on paljon tuotu esille että kun ollaan aikuissosiaalityön alla niin vaikka että miten ne lapset tulee tai no vaikka just jossain, että suunnitellaan työtä mutta sitten tavallaan ei ole niitä tai ei anneta niitä, vähän että ne pitää itse hankkia ne välineet ja verkosto ja ne yhteistyökumppanit. Että ollaan pikkuisen ulkona, niistä toimintapaikoista missä ne lasten palvelut suunnitellaan missä ne on. Että sillä lailla se on vähän surullista että nämä jotka ovat erityisiä lapsiperheitä niin niiden ääni ei kuulu niissä oikeissa paikoissa missä pitäisi kuulua, kun ollaan väärän organisaation alla. (H1)

Jos eletäis ihannemaailmassa niin kyllä mä ehkä semmoista eriytymistä myös tässä..tavallaan että on tää kotouttava sosiaalityö mutta että se vielä eriytyisi jotenkin ja ehkä yhteistyössä sitten noitten peruspalveluiden lapsiperheiden palveluiden kanssa. Joku semmonen, että siellä, että ku täällä kuuluu kaikki. On ne eläkeläiset ja kaikki mahdollinen. Se on ihan mahdoton tehtävä hallita kaikki se mikä liittyy kaikkeen. Ois semmonen keskitetty palvelu missä olisi tietämys liittyen maahanmuuttajuuteen, siihen liittyvä just tähän problematiikkaan. Ja sitten olisi ne lapsiperheiden palvelut. (H1)

Auttaisko se ketään jos minä ramppaisin vaikka joka päivä jossakin perheessä että olisiko sekään oikein. Ainakin minä siirtäisin meidät täältä lukittujen ovien takaa jonnekin avoimeen paikkaan missä ois tietysti näen loogisena että me ollaan nyt aikuissosiaalityön alla, että me tehtäisi lapsiperheiden palveluiden alla ja meillä olisi omia perhetyöntekijöitä ja meillä olisi mahdollista järjestää kotiapua ja me oltaisiin yhdessä ja oltaisiin lähellä 3.sektoria mutta, en mitä osaa tiedä. Onneksi minun ei tarvitse, sitä pitäisi kysyä varmaan asiakkailta eikä meiltä työntekijöiltä, että mikä teitä palvelisi parhaiten. (H2)

Vaihtoehtona esitettiin myös työntekijöiden jakamista kotouttavan sosiaalityön sisällä kahteen eri tiimiin, josta toinen keskittyisi lapsiperheisiin ja toinen muihin asiakasryhmiin, esimerkiksi yksin tulleisiin aikuisiin, eläkeläisiin ja lapsettomiin pariskuntiin.

Tätäkin oon miettinyt joskus, että olisiko hyvä jakaa että olisi tiimi joka erikoistuu lapsiperheisiin ja sitten tiimi, joka erikoistuu aikuisiin ja muihin ja nuoriin sitten ehkä, mutta sitäkään nyt ei ole saatu aikaiseksi, kun tämä on kuitenkin niin pieni yksikkö. (H5)

5.3 Lapsen edun ja mielipiteen huomioiminen kotouttavassa sosiaalityössä

Kotouttavan sosiaalityön sosiaalityöntekijät tapaavat lapsia ja nuoria usein vain ensimmäisellä perheen tapaamisella tai silloin, jos lapsen tai nuoren tilanne on jollain tavalla huolestuttava. Haastateltavat kertoivat, etteivät välttämättä ole edes tavanneet kaikkia asiakasperheiden lapsia. Sosiaalityöntekijät kysyvät tavatessa lapsilta ja nuorilta kuulumiset ja vanhemmilta kysytään tavatessa myös onko vanhemmilla huolta lapsista. Lapsia ei kuitenkaan tavata yksin, jota yksi haastateltavista kuvaili lapsen kaltoinkohteluna. Sosiaalihojaajat kertoivat tapaavansa lapsia ja nuoria kotikäyntien yhteydessä, jos lapset ja nuoret ovat käynnin aikana kotona. Hekin tapaavat lapsia ja nuoria harvoin yksin. Jossain vaiheessa käytössä on ollut haastattelulomake, jota käytettäessä lapsia ja nuoria tavattiin ilman vanhempia. Yksi haastateltavista mietti myös, onko kaikkia lapsia ja nuoria tavattava yksin, jos erityisiä ongelmia ei ole. Hänen mukaansa vanhempien tukeminen tukee myös lapsia.

Minä tapaan siis lapsia silloin kun uusi asiakasperhe tulee minulle. Ja niin kauan ne nyt sitten tässä kulkevat tapaamisilla mukana että kun joku alkaa päivähoito tai sitten jos on pienemmistä lapsista niin ne on sitten jatkuvasti aina vanhemman, vanhempien mukana. Mutta että siinä alussa että kyllä mä nyt varmaan, no en ole edes kaikkien en ole tainnut edes kaikkien asiakasperheideni lapsia en ole tavannut. Että jos on niin että käy sitten vaan toinen puoliso, tai sitten ovat jo sen verran isoja että ovat kouluikäisiä niin eivät tänne tulekaan. (H1)

Siinä ensimmäisellä alkuhaastattelutapaamisella me tavataan koko perhe, ainakin toiveena on. Silloin mä pyrin. Tietysti siinä näkee lapsen miten hän on ja voi vanhemmilta kysyä onko huolia lapsesta, sen kysymyksen teen aina kysyn aina lapselta että mitä sulle kuuluu ja mitä sä ajattelet mitäs sä haluaisit tehdä ja odotat ja nukutko hyvin ja onko sulla jotain harrastuksia ja onko sulla ollut kavereita. Ja vanhemmilta kysyn aina että onko teillä jotain huolta lapsista, onko siellä mitään teillä, sairauksia ja että on tullut se terveydenhoitajan tarkastus ja sitten tietysti meidän sosiaalihojaaja tapaa ja kertoo sitten näistä perhepalveluista ja harrastuksista, mutta hyvin pieni osa ajasta on lapselle se on sitä kaltoinkohtelua mun mielestä. (H3)

Mutta jos ei ole mitään näkyviä ongelmia perheissä eikä mitään oireilua lapsilla eikä mitään semmoisia jotka heijastuisi lapsen kehitykseen, vaikka vanhempien sairaudet tai vammaisuus mitä hyvänsä mikä ei sinänsä ole mikään lastensuojeluun johtava ongelma. Mutta että jos ei nyt ole mitään niin tarviiko sitten lapsia siis kun lapset on lapsia ja aikuiset on aikuisia, ei kai se laki, onko se laki niin että jotenkin kaikki jotka on sosiaalihuollon asiakkuudessa nää perheet

niin, lapsia pitäisi kuulla vai miten se etenisi? Jos aatellaan nyt niin, se lapsen kuuleminen niin siinä on sitten se ikä- ja kehitystaso että mikä pienen lapsen kuulemiset ei hän ymmärrä semmoisesta ne on aikuisten asioita ja sitten taas joku teini-ikäinen niin voi olla että häntä kiinnostaa ihan muut jutut tai sitten hän voi sanoa ihan pelata omaa peliään pussiin, aika pitkälti vaatia yhtä sun toista jos tiedostaa oikeuksiaan tätä kautta jotenkin. Et en mä tiedä, mulla on jotenkin niin vanhanaikainen käsitys siitä että aikuiset että siis lapsia suojellaan sitä kautta että ei hänen lapsen ei tarvitse olla mukana näissä asioissa mistä aikuiset päättää siis ainakaan, tietysti se mikä vaikuttaa heidän tilanteeseen mutta että missä se kulkee se raja, en tiedä sitten. (H5)

Suurin osa haastatelluista kertoi, että lapsen mielipide ja näkökulma huomioidaan kotouttavassa sosiaalityössä vain minimaalisesti, jos ollenkaan. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että lapsen näkökulma ja mielipide huomioidaan kotouttavassa sosiaalityössä kohtuullisen hyvin. Lapsen mielipide ja näkökulma jäävät usein aikuisten asiakkaiden asioiden hoitamisen alle. Lasten ja nuorten kuulemista pidettiin välillisenä, koska huomio kiinnitetään perheen aikuisiin. Eräs haastateltavista miettikin miten joulukuussa 2014 voimaan tullut sosiaalihuoltolaki tulee vaikuttamaan tähän ja tullaanko lapsen näkökulmaa ja mielipidettä huomioimaan jatkossa enemmän jo lainkin puitteissa. Yhden haastateltavan mukaan lapsen mielipidettä ja näkökulmaa huomioidaan iästä riippuen; täysi-ikäisyyttä lähestyvän nuoren mielipidettä kuullaan esimerkiksi koskien koulutuspolkua. Kysyttäessä miten lapsen etu ja mielipide huomioidaan kotouttavassa sosiaalityössä, haastateltavat vastasivat esimerkiksi seuraavasti:

Se on semmosta välillistä lasten, tavallaan kuulemista mutta se on aina sen aikuisen kautta annettua tietoa mä aattelen että tässä sosiaalityössä. Sekin syy miksi mä menen kotikäynnille niin kyllä mä niitten ensisijaisesti aikuisten asioista sinne menen. Sitten toissijaisesti se muun perheen, lasten asiat. Ellei asiana ole nimenomaan lapseen liittyvä vaikka että koululta on tullut viestiä ja sitten mennään sosiaaliohjaajan kanssa tavataan yhdessä. Mutta silloinkin siinä on myös se aikuinen sitten. (H1)

Ei kyllä ei oteta. Kyllä me aikuisten asioita ja kyllä se aikuisten lähtökohdista mietitään. TE-toimiston kotoutumissuunnitelma tehdään vanhemmille ja sitä kautta mietitään, no sitten lapsi menee päiväkotiin ja sit menee kouluun. Kyllä minusta se on aika aikuisten..ehdoista mennään. Mutta kyllä tietysti lapsia yritetään varmasti ottaa huomioon kun mietitään niitä asioita että en minä sanoisi että se on niin mustavalkoinen että se olisi muka joko-tai. Kyllä se varmaan

jotenkin 60 prosenttia aikuista ja 40 lasta. Kyllähän aina pitää miettiä sen perheen kokonaistilannetta myös. (H2)

Kyllä se hyvin vähälle jää. Kaikki nämä mallit mitä tulee tosta aikuissosiaalityöstä, kun se tietysti se on lapsen hyväksi että tuetaan vanhemmuutta ja vanhempia, ja se on musta tällaisen aikuistyön ydin, mutta sanotaan että nyt tämä uusi sosiaalihuoltolaki joka tuli niin se on mä oikein odotan ja toivon että me sen lain kanssa saataisiin jotain muutosta tähän asiaan aikaan, koska siellä selkeesti kyllä myös sanotaan että tällainen lasten kanssa tehtävä työ voi olla tällaisessakin ympäristössä. (H3)

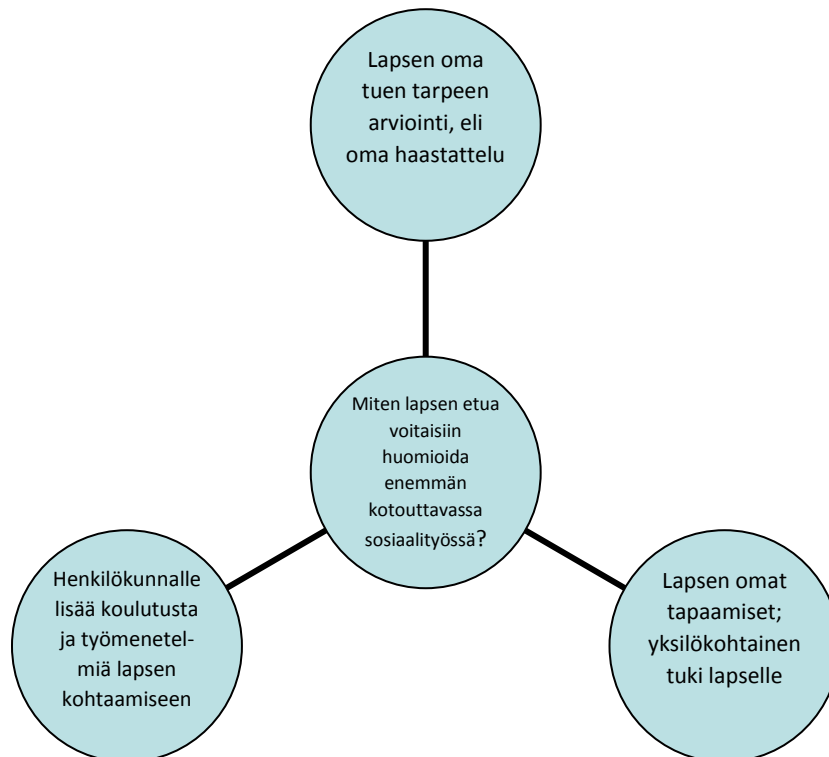
Mä uskon ainakin ja luotan siihen että meillä kuitenkin ottaen huomioon nämä rajalliset resurssitkin niin otetaan huomioon tämä lapsen etu kohtuullisen hyvin että kuitenkin on sitä niitä kohtaamisia ja tapaamisia ja ainakin sosiaalihojaajilla on että ne välittää sitten sosiaalityöntekijöille viestiä että nimenomaan lapsiperheet eivät varmaan jää. (H5)

Myöskään kotouttavan sosiaalityön palveluita suunniteltaessa lapsen etua ei huomioida vastaajien mukaan. Palveluita suunnitellaan aikuisten näkökulmasta, koska kotouttava sosiaalityö on osa aikuisten sosiaalipalveluita. Haastateltavien mukaan on tärkeää miettiä myös sitä, mikä on kotouttavan sosiaalityön perustehtävä ja kuuluuko työssä lapsen edulla olla erityinen asema.

Tietysti meillä on se lasten ja nuorten info, siinä me puhutaan lasten ja nuorten asioista. Siinä me ollaan varmaan mietitty sitä. Sitten on ollut niitä kahden kulttuurin välissä, siellä on varmaan puhuttu tällaisista asioista. Mutta me ollaan täällä aikuissosiaalityössä ja meidän palvelut perustetaan aikuisille. Se onkin hyvä kysymys miten se toteutuu täällä. Mutta en minä sano että se ei toteudu laisinkaan, kyllä se on siellä mutta sitä on ehkä vähän vaikea itsekin nähdä että mitä se on. Ehkä se kaipaa jonkun ulkopuolisen sanomaan että onko se miten se on. (H2)

Mä en tiedä. Ehkä meillä, mä luulen että meillä on keskiössä kuitenkin ne aikuiset. Mehän ollaan siis, ehkä tietyllä tapaa lapset, en mä tiedä voiko sanoa että jää syrjään, mutta kuitenkin. Ehkä niitä asioita kuitenkin pyritään ajattelemaan aina aikuisten kautta ja ne ratkaisut pyritään hakemaan aikuisen näkökulmasta. Mutta tietysti, niin kun sanoin, niin kyllähän ne kuitenkin sitten tietyllä tavalla vaikuttaa myöskin lapsiin. Ehkä se jää, ehkä tämä lapsen näkökulma jää, niin kun mä sanoin, se jää sivulle, pakostakin. (H4)

Kuviossa 5. esittelen työntekijöiden kategorisoidut näkemykset siitä, miten lapsen etua voitaisiin huomioida paremmin kotouttavassa sosiaalityössä.

Kuvio 5. Miten lapsen etua voitaisiin huomioida enemmän kotouttavassa sosiaalityössä?

Haastateltavat kokivat että lapsen etu voitaisiin huomioida paremmin kotouttavassa sosiaalityössä, jos lasta olisi mahdollista tavata enemmän ja välillä myös yksin. Suurin osa haastateltavista koki, että jokainen asiakaslapsi tarvitsisi oman haastattelun, jossa työntekijä kävisi lapsen kanssa läpi lapsen omia ajatuksia, tuntemuksia ja toiveita. Tällä hetkellä perheen tuen tarvetta selvitetään lähinnä vanhempien näkökulmasta, eikä lapsella ole tilaa ja aikaa kertoa asioista omasta näkökulmastaan. Työntekijät pohtivat kuitenkin mikä olisi oikea ajankohta tavata lasta; heti saapuessa vai esimerkiksi kolmen kuukauden kuluttua ja miten lapseen saa luotua luottamuksellisen suhteen, että hän uskaltaa kertoa omista ajatuksistaan. Erään työntekijän mukaan lapsia kohdellaan tällä hetkellä kuin massaa eikä heitä huomioida yksilöinä.

Meillä ei ole semmoista erityistä haastattelulomaketta mutta itse toivoisin että me päästäisiin siihen että lapsille tehdään se haastattelu, ja silloin se ois toisenmuotoinen sitä ei voisi siinä ensimmäisen puolentoista tunnin alkuhaastattelussa tehdä että se täytyisi olla oma prosessi. (H3)

Mielestäni tämä kysymys on todella tärkeä ja siihen pitäisi olla ihan selkeä haastattelumalli. Me ei pystytä täällä missään nimessä tekemään muuta kuin sen että toteamaan asian ja meillä pitää olla menetelmä jolla sitä saadaan selville, haastatella, pitää olla sosiaaliohjaajan käyntiä kotona ja linkkiä eri puolille, mutta siitähän päästäisiin jo pitkälle jos meillä olisi se lasten haastattelu, jossa tää asia käytäisiin läpi. (H3)

Ehkä joku tämmöinen, että oikeasti sitä lasta kuullaan tässä. Että sillä lapsella olisi se tila päästä kertomaan niistä omista kokemuksista ilman että kukaan, on se vanhempi kuulemassa siinä johdattelemassa ehkä estämässä jonkun asian kertomista. (H1)

Varmaan just että voitaisiin tukea silleen tai että olisi semmoinen yksilökohtainen tuki. (H1)

Varmaan niitä lapsia nimenomaan tavata. Siitähän se varmaan lähtisi jotenkin. Antaa sitä aikaa ja jutella niiden kanssa ja kuunnella niiden ajatuksia ja tämmöisiä. Yleensä kun me kysytään että miten lapset voi niin sitä kysytään aikuiselta ja aikuinen kertoo että ihan hyvin. (H2)

Ne istuu kilttinä kotikäynnillä kun käsketään, joo ei ole mitään ongelmaa, sitten pikkuhiljaa tippuu sieltä koulun ja päivähoidon kautta sitä tietoa, me ikään kuin jäädään odottamaan että okei ruvetaan sitten tekemään kunhan tulee ne ongelmat ilmi, ja me ei lähdetä siinä aikaisessa vaiheessa tekemään. Kun ne kerran menee aikuiset työvoimaankin ja menee terveydenhoitajalle, miksei lapsi mene keskustelemaan psykologin tai sosiaalityöntekijän kanssa, minusta se on ihan kumma että me toi asia jätetään vanhempien vastuulle ja sitten monia muita ei. (H3)

Ehkä se lähtökohtaisesti varmaan olisi justiin tosiaan semmoinen, että niitä lapsia tavattaisiin ihan yksinkin jo. Ihan juteltaisiin että ihan konkreettisesti niistä lapsen toiveista ja haaveista ja ajatuksista. Kävisi niitä läpi. Voin tietysti ajatella että se ehkä nyt ei välttämättä ole ihan yksinkertainen asia siis siinä mielessä että, eihän se luottamussuhteen ylipäättänsä, se on hyvin lapsi, se voi olla aika haasteellistakin tietysti. (H4)

Lapsen edun nähtäisiin toteutuvan paremmin myös, jos työntekijöillä olisi enemmän työmenetelmiä ja koulutusta lapsen kohtaamiseen ja haastattelemiseen. Työntekijät kokivat, että

asiantuntemus esimerkiksi traumatisoituneiden lasten hoidosta on muualla ja pääasia on osata ohjata asiakkaat tarvittaessa oikean palvelun piiriin.

Miettiä ehkä niitä työmenetelmiä että miten me niiden lasten kanssa työskenneltäisiin. Ei semmoisia tällä hetkellä oikein ole. Varmaan pitäisi lähteä ihan miettimään että vaikka miten lapsiperheiden sosiaaliasemilla lapsia haastatellaan. (H2)

Onhan tääkin nyt sitten, siinäkin on tietysti no miten se nyt nähdään jos on vaikka tämmöinen, no traumatisoitunut lapsi suurin osahan näistä taitaa olla ainakin kiintiöpakolaisten lapsista, että heillä on traumataustaa. Se että miten niitä missä vaiheessa niitä ruvetaan sitten tutkimaan ja arvioimaan mitä oireiluu että, semmosia välineitä meillä ei tässä ole käytettävissä. Ne on niitä osaamisen alueita mihin meillä ei ole sitten osaamista eikä tarvikaan olla mutta se että, tärkeintä tässä varmaan on, että osata löytää ne oikeat kanavat ja paikat mihin ohjata ja kenen kanssa tekee yhteistyötä. (H5)

Joo, koulutuksen pystyyn. Se ois ensimmäisenä että koko porukka traumakoulutuksiin ja kaikennäköisiin näihin, varhaisen puuttumisen ja ties mihin, juttuihin mukaan. (H6)

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Yhteenveto

Tutkimukseni tarkoitus oli tutkia kotouttavaa sosiaalityötä ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä. Kotouttava sosiaalityö on suhteellisen uusi nimitys pakolaisten kanssa tehtävälle sosiaalityölle. Tampereella nimitys on ollut käytössä nyt muutaman vuoden ajan. Kotouttavan sosiaalityön työtehtäviä käsittelevää tutkimusta on olemassa jo jonkin verran. Halusin kuitenkin selvittää, mitä haastateltavieni mukaan heidän työtehtäviinsä kuuluu. Tulosten mukaan tärkeimpiä kotouttavan sosiaalityön työtehtäviä ovat asiakkaiden vastaanotto ja asuttaminen sekä asiakkaan tuentarpeen selvittäminen. Tärkeänä pidettiin myös asiakkaan tukemista kansalaistaitojen opettelemisessa. Työntekijät tukevat myös asiakkaan omatoimisuutta ja elämänhallintaa. Työtehtäviksi nähtiin myös yhteistyö muiden toimijoiden kanssa, kulttuuritulkkina toimiminen asiakkaan ja muiden viranomaisten välillä sekä asiakkaan ohjaaminen muiden palveluiden ja kolmannen sektorin palveluiden piiriin.

Tutkimustulokset osoittavat myös, että kotouttavan sosiaalityön työntekijät kohtaavat työssään pakolaislasten ja – nuorten erityishaasteita. Olin kiinnostunut lasten ja nuorten erityishaasteista sen vuoksi, että halusin herätellä haastateltavia miettimään kotouttavan sosiaalityön ja ennalta ehkäisevän lastensuojelutyön rajapintakysymyksiä. Merkittävimpinä haasteina nähtiin menneisyydessä tapahtuneiden traumojen vaikutukset, eläminen kahden kulttuurin välissä ja oman paikan löytäminen sekä perhedynamiikanmuutokset, jotka johtuvat usein siitä, että lapsi joutuu aikuisen asemaan oppiessaan uuden kielen nopeammin kuin vanhempansa.

Työntekijät kokivat työnsä olevan monella tavalla ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. He näkivät kotouttavan sosiaalityön ennalta ehkäisevän lapsiperheiden ongelmien kärjistymistä esimerkiksi ohjaamalla ja neuvomalla vanhempia kasvatuksessa ja kertomalla siitä mitä riittävältä vanhemmuudelta Suomessa odotetaan. Ennalta ehkäisevänä pidettiin myös sitä, että perheille annettiin tietoa lapsen oikeuksista Suomessa. Tärkeänä nähtiin myös se, että työntekijä myös selittää, miksi Suomessa on kyseinen lainsäädäntö. Kotikäynneillä ja tapaamisilla työntekijät pyrkivät havainnoimaan perheenjäsenten vuorovaikutusta ja sitä, voivatko kaikki perheessä hyvin. Ongelmat pyritään havaitsemaan ajoissa, jotta niihin voidaan puuttua. Ennalta

ehkäisevänä pidettiin myös sitä, että lapset pääsevät nopeasti kouluun ja harrastuksiin ja että vanhemmat saavat ohjausta palveluiden käytössä ja talousasioiden hoitamisessa.

Tutkimustulokset osoittavat, että vaikka kotouttavan sosiaalityön nähtiin pystyvän ennalta ehkäisemään ongelmien kärjistymistä, kyseistä työtä haluttaisiin kuitenkin tehdä enemmän. Monen haastateltavan toiveena oli, että asiakkaille olisi mahdollista tarjota enemmän ryhmämuotoista toimintaa etenkin vanhemmuuden tukemiseen. Niin sanotuissa perhekouluissa vanhemmat voisivat saada tietoa lapsen kehitysvaiheista, vanhemmuudesta ja lapsuudesta. Ryhmässä voitaisiin jakaa kokemuksia ja hakea vastauksia.

Tällä hetkellä työntekijät kokevat, että asiakasperheiden tilanteita lähestytään poikkeuksesta vanhempien näkökulmasta. Työntekijöiden mukaan lapsiperheiden palvelut tulisi eriyttää muiden ruokakuntien palveluista, jotta työntekijä pystyisi keskittymään vain lapsiperheisiin. Työntekijät ehdottivat pakolaisperheiden sosiaalityön integrointia lapsiperheiden sosiaalityön alle, pois aikuissosiaalityön alaisuudesta. Toinen vaihtoehto olisi työntekijöiden jakaminen kahteen eri tiimiin kotouttavan sosiaalityön sisällä. Kukaan haastateltavista ei tuonut esiin kotouttavan sosiaalityön täyttä integraatiota peruspalveluihin, koska kotouttavalle sosiaalityölle omana työmuotonaan nähtiin tarvetta.

Suurin osa haastatelluista koki, että lapsen etu ja näkökulma huomioidaan kotouttavassa sosiaalityössä vain minimaalisesti. Kotouttava sosiaalityö keskittyy aikuisten asioiden hoitamiseen. Lapsia tavataan harvoin yksin eikä heille tehdä omaa tuen tarpeen arviointia. Myös kotouttavan sosiaalityön palveluita suunniteltaessa lapsen etua ei ole mietitty juuri laisinkaan. Työntekijät kokivat että lapsen etu voitaisiin huomioida paremmin, jos lasta tavattaisiin useammin ja joskus myös ilman vanhempia. Lapselle olisi hyvä tehdä oma haastattelu ja kartoittaa hänen ajatuksiaan ja mielipidettä asioista. Työntekijät toivoivat myös lisäkoulutusta ja työvälineitä lapsen kohtaamiseen.

6.2 Tulosten pohdintaa

Tutkimustulokset osoittavat, että kotouttava sosiaalityö pyrkii ehkäisemään pakolaisperheiden ongelmien kärjistymistä monin eri tavoin. Tämä vahvistaa käsitystäni siitä, että kotouttavaa sosiaalityötä voidaan kutsua yhdeksi ennalta ehkäisevän lastensuojelutyön muodoksi.

Tutkimusprosessin aikana kuitenkin huomasin, että monikaan työntekijä ei ollut tottunut mieltämään työtään ennalta ehkäiseväksi työksi. Eräs haastatelluista kuvaili kotouttavaa sosiaalityötä 'piilotyöksi', jolla voi olla myös ennalta ehkäisevä vaikutus lapsiperheisiin. Yksi haastatteluiden tarkoitus olikin herättää työntekijöissä ajatuksia siitä, miten merkittävä ennalta ehkäisevän työn muoto kotouttava sosiaalityö on. Jo haastatteluiden aikana työntekijät alkoivat pohtimaan miten lapsen etu voitaisiin huomioida työssä paremmin. Haastateltavat esittivät myös konkreettisia toiveita, miten työtä voitaisiin tehdä lasten näkökulmasta katsottuna paremmin. Uskon, että haastatteluiden jälkeen työntekijät ovat pohtineet työtään entistä enemmän ennalta ehkäisevästä näkökulmasta.

Tutkimustulosten mukaan työntekijät kuitenkin kokivat, ettei kotouttavassa sosiaalityössä ole mahdollista tehdä riittävästi ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä eikä lapsen etua huomioida tarpeeksi. Työntekijät esittivät keinoja, jolla työtä saataisiin muokattua enemmän uuden sosiaalihuoltolain mukaiseksi. Työntekijät ehdottivat, että pakolaisperheiden kotouttava sosiaalityö siirtyisi aikuissosiaalityön alaisuudesta lapsiperheiden sosiaalityön alaisuuteen. Toisena vaihtoehtona pidettiin sitä, että työntekijät jakautuisivat kahteen tiimiin, josta toinen keskittyisi perheisiin ja toinen muihin ruokakuntiin, esimerkiksi yksin asuviin ja eläkeläisiin. Kukaan työntekijöistä ei kuitenkaan ehdottanut täyttää kotouttavan sosiaalityön integraatiota peruspalveluihin vaikka yhteistyötä peruspalveluiden kanssa haluttiinkin tiivistää. Ulla Buchert (2015, 162-165) kehottaa väitöskirjansa tuloksien mukaisesti kuitenkin luopumaan palveluista, jotka on nimetty maahanmuuttoon liittyviksi. Buchertin esimerkkeinä toimivat maahanmuuttajien kotouttavat palvelut ja koulutus- sekä mielenterveyspalvelut. Tulosten mukaan yhdenvertaisuus palveluissa pystytään takaamaan jatkossa vain sillä, että taitojen tulee arkistua osaksi kaikkien hyvinvointipalveluissa työskentelevien ammattilaisten työtä. Buchertin mukaan maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat ovat olleet apukeino, joita on tarvittu tiettyyn väestömuutokseen sopeutumisen aikana. Jos nämä kategoriat säilytetään, jatketaan leimojen ja toiseuden tuottamista. Peruspalveluihin integrointi tulee todennäköisesti jossain vaiheessa ajankohtaiseksi myös Tampereen kotouttavassa sosiaalityössä. Jos kyseinen integrointi tapahtuu, tulisi kuitenkin varmistaa, että peruspalveluissa on tarpeeksi osaamista liittyen pakolaisten erityistarpeisiin ja – haasteisiin. Lisäksi kunnan tulisi huolehtia, että pakolaisille pystytään yhä takaamaan ne toimenpiteet ja palvelut, jotka on määritetty laissa kotoutumisen edistämisestä.

Merja Aniksen (2013, 159) mukaan maahanmuuttaja-asiakkaiden sosiaalisia, psyykkisiä ja terveydellisiä ongelmia pystyttäisiin ennalta ehkäisemään tarjoamalla riittävästi kotoutumista helpottavia palveluita ja tukitoimia. Aniksen mukaan erilaisia muuttoprosessiin, kotoutumiseen ja kasvatukseen liittyvien hankaluuksien ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi olisi tärkeää tarjota vanhemmuuteen ja lasten kasvatuskysymyksiin kulttuurisensitiivistä tukea. Mielenkiintoinen piirre tutkimusaineistossa oli se, kuinka paljon haastateltavat puhuivat kolmannen sektorin merkityksestä osana kotouttamista. Kolmannen sektorin kautta pystytään luomaan pysyviä siltoja yhteiskuntaan ja luomaan kontakteja muihinkin tahoihin kuin viranomaisiin. Suomi on seuraamassa tässä kehityksessä anglosaksista mallia, jossa järjestöillä ja vapaaehtoistyöllä on suuri rooli hyvinvoinnin tuottamisessa.

Haastattelu herätti työntekijöissä myös kysymyksiä siitä, mikä on kotouttavan sosiaalityön päätehtävä ja miten työtä tulisi rajata. Haastateltavat miettivät, miten tehdä laadukasta työtä asiakasmäärien kasvaessa. Tulevina vuosina työkäytäntöjä joudutaan miettimään uudelleen, jos työntekijäresurssia ei pystytä lisäämään. Asiakasmäärien kasvaessa lapsen edun huomioiminen ei kuitenkaan saisi jäädä taka-alalle, vaan se tulisi asettaa yhdeksi kotouttavan sosiaalityön kulmakivistä.

6.3 Tutkimusprosessi

Tutkimusprosessi on ollut minulle mieleinen. Tutkimuksessa olen pystynyt yhdistämään kaksi minua kiinnostavaa sosiaalityön muotoa; kotouttavan sosiaalityön ja lastensuojelutyön. Tutkimuskohdetta miettiessäni koin, että haluan tutkia aihetta, josta voi olla käytännön hyötyä kotouttavaa sosiaalityötä kehitettäessä. Koin myös, että haluan antaa kotouttavan sosiaalityön sosiaaliohjaajille ja sosiaalityöntekijöille uuden näkökulman heidän työhönsä. Haastatteluiden kautta halusin herättää heidät miettimään kotouttavaa sosiaalityötä ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä. Halusin myös herättää kysymyksiä ja ajatuksia siitä, miten lapsen etu voidaan huomioida kotouttavassa työssä paremmin.

Tutkimusaiheeni oli hahmottunut jo ennen Pro gradu-seminaarien alkamista tammikuussa 2015. Olin hahmotellut aihettani jo edellisen vuoden ajan työskennellessäni lastensuojelussa. Valitsin laadullisen tutkimuksen, koska koen haastatteluiden tekemisen itselleni luonnolliseksi tavaksi

kerätä aineisto. Aiheeni muuttui tutkimuksen edetessä jatkuvasti ajankohtaisemmaksi ja se piti yllä intoa tehdä tutkimusta. Uuden sosiaalihuoltolain voimaantuleminen ja turvapaikanhakijoiden kasvava määrä vahvistivat ajatustani siitä, että työlläni voi olla painoarvoa kun kotouttavassa sosiaalityössä mietitään miten työtä tehdään uuden lainsäädännön puitteissa ja asiakasmäärien kasvaessa.

Palkitsevaa oli myös se, että Tampereen kaupungin kotouttava sosiaalityö lähti innostuneesti mukaan tutkimukseeni. Kaikki työssä olleet perheiden kanssa työskentelevät sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät halusivat osallistua tutkimukseeni. Sain heiltä palautetta, että tutkimukseni aihe on tärkeä ja ajankohtainen. Koen, että haastattelutilanne oli palkitseva niin haastateltavalle kuin itselleni.

Päätän tutkimusprosessini lähes vuoden sen jälkeen, kun kirjoitin tutkimukseni ideapaperin. Koen, että tämä Pro gradu-tutkimus on opettanut minulle paljon niin sosiaalityöntekijänä, kuin tutkijana. Tutkimuksen aikana on herännyt myös ajatuksia jatkotutkimuksesta. Kotouttavaa sosiaalityötä on tutkittu Suomessa vasta vähän ja etenkin asiakasnäkökulmaa tulisi tutkia enemmän, jotta palveluista saataisiin asiakkaiden tarpeisiin vastaavia.

6.4 Tutkimuksen merkitys sosiaalityön ammattikäytäntöjen kannalta

Uusi sosiaalihuoltolaki painottaa lapsen edun huomioimista kaikissa sosiaalipalveluissa. Lapsen etu ja näkökulma tulisi huomioida jo palveluita suunniteltaessa. Käytännön sosiaalityössä on kuitenkin huomattavissa, että lapsen edun huomioiminen muissa palveluissa kuin lastensuojelutyössä on usein haasteellista, eikä siihen ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Kotouttavassa sosiaalityössä lapsen etu herätti kysymyksiä siitä, mitä lapsen edun huomioiminen käytännössä tarkoittaa. Tuleeko jokainen asiakasperheen lapsi tavata ja tuleeko hänelle tarjota yksilökohtaista tukea? Asiakasmäärien kasvaessa tulevina vuosina, esimerkiksi turvapaikanhakijoiden saadessa oleskelulupia, on kotouttavassa sosiaalityössä mietittävä myös, mikä on sen perustehtävä ja voidaanko työhön saada tukea muilta tahoilta. Yhteistyötä peruspalveluiden kanssa on kehitettävä ja myös kolmannen sektorin palveluita on hyödynnettävä entistä enemmän, jottei kotouttamisen taso pääse laskemaan.

Kotouttavassa sosiaalityössä tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, että myös perheiden lapset ovat kotouttavan sosiaalityön asiakkaita. Työntekijöiden mukaan tällä hetkellä asioita lähestytään vanhempien näkökulmasta, eikä kaikkia asiakaslapsia ole välttämättä edes tavattu. Lasten ja nuorten huomioiminen työssä voisi ehkäistä heidän syrjäytymistä ja näin heidät voitaisiin integroida paremmin yhteiskuntaamme. Aikana, jolloin puhutaan syrjäytyneiden pakolaisnuorten helpommasta ajautumisesta esimerkiksi ääriliikkeiden vaikutuspiiriin, tulisi lapsen etu asettaa yhdeksi työskentelyn kulmakivistä.

Kotouttavassa sosiaalityössä joudutaan tekemään lähitulevaisuudessa päätöksiä siitä, miten sosiaalihuoltolakia pystytään toteuttamaan kun asiakasmäärät kasvavat. Onko sosiaalihuoltolain toteutumiseen ratkaisuna jokin tässä tutkimuksessa esitetty tapa tai työn uudelleen järjestely jollakin toisella tavalla, on suuri haaste, joka esimiesten on ratkaistava yhdessä työntekijöiden kanssa.

LÄHDELUETTELO

- Ala-Lipasti, R. & Bauters, A. (toim.) 2009. Kunniaväkivalta. Vihreä sivistysliitto ry.
- Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A. & Söderling, I. & Fågel, S. (toim.) 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Leinonen, E.. 2013. Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A. & Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet - ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Moallin, M. & Novitsky, A. 2005. Välittävä perhetyö – kokemuksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu-projektista. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A. & Söderling, I. & Fågel, S. (toim.) 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto.
- Anis, M. 2013. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A. & Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet - ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto.
- Ba Thien, N. & Malapert, B. 1988. The Psychological Consequences for Children of War Trauma and Migration. Teoksessa Miserez, D. (toim.) 1988. Refugees – The Trauma of Exile. The humanitarian role of the Red Cross and Red Crescent. Martinus Nijhoff Publishers.
- Berg, K. 2012. Insha Allah – Sosiaalityötä pakolaisasiakkaiden kanssa. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.) 2012. Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-kustannus.
- Buchart, U. 2015. Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 87/2015.
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino, Tampere.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.
- Fergus, S. & Zimmerman, M. A. Adolescent Resilience: A Framework for Understanding Healthy Development in the Face of Risk. Annual Review of Public Health 2005, 26: 399-419.

Harrison, G. & Melville, R. 2010. Rethinking Social Work in a Global World. Palgrave MacMillan, UK.

Hautajärvi, S. 2003. PÄRE-koulutus ennaltaehkäisevän lastensuojelun kehittämisen välineenä. Teoksessa Hurtig, J. & Hautajärvi, S. & Rantalaiho, U-M. 2003. Lastensuojelua kehittämässä – Arvioivia näkökulmia Nuorten Ystävien Lapsi Lapissa-projektiin. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 46. Lapin yliopisto paino.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S. & Remes, I. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.

Lehtinen, P. & Valtonen, H. 1997. Ennaltaehkäisevää etsimässä. Kuntaprojektin tutkimuksia. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1997:17. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Lerner, R. M. & Almerigi, J. B. & Theokas, C. ja Lerner, J. V. 2005. Positive Youth Development. A View of the Issues. Journal of Early Adolescence, Vol. 25 No. 1, February 2005.

McCallin, M. 1988. Trauma Amongst Refugee Children; the Work of the International Catholic Child Bureau. Teoksessa Miserez, D. (toim.) 1988. Refugees – The Trauma of Exile. The humanitarian role of the Red Cross and Red Crescent. Martinus Nijhoff Publishers.

Mubarak, Y. M. & Nilsson, E. & Saxén, N. 2015. Suomen Somalit. Into Kustannus.

Parsons, A. 2010. Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu, Helsinki. Julkaisusarja 6.

Pentikäinen, M. 2005. Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Hakapaino oy, Helsinki.

Perustuslaki. 1999. Viitattu 28.9.2015
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>

Pietarinen, J. & Launis, V. 2002. Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, S. & Launis, V. & Pelkonen, R. & Pietarinen, J.. Tutkijan eettiset valinnat. 2002. Tammer-Paino, Tampere.

Pine, B.A. 2005. Effective Child Welfare Practice with Immigrant and Refugee Children and their Families. Child Welfare vol LXXXIV, #5, Sep/Oct.

Päivärinne, S. 1997. ”Jos olisi työtä ja toimeentulo” – maahanmuuttajat ja sosiaalityö. Teoksessa Viialainen, R. & Maaniittu, M. (toim.) 1997. Tehdä itsensä tarpeettomaksi. Sosiaalityö 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 1997, raportteja 213.

Pösö, T. 2015. How the Finnish Child Protection System Meets the Needs of Migrant Families and Children. Teoksessa Skivenes, M. & Barn, R. & Kriz, K. & Pösö, T. 2015. Child Welfare Systems and Migrant Children. A Cross Country Study of Policies and Practices. Oxford University Press.

Rauhala, P-L. 1998. Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. STAKES Tutkimuksia 90. Gummerus Kirjapaino.

Raunio, K. 2000. Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus.

Robson, C. 2007. How to do a research project. A guide for undergraduate students. Blackwell publishing.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Johdanto ja tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.

Salmenkangas, M. 2006. Uhkana kunnia. Välineitä viranomaisille kunniaväkivaltaan puuttumiseksi. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri/Kunniaväkivalta-hanke.

Sisäasiainministeriö, 13.12.2012. Mediatiedote.

http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/1/1/ensi_vuoden_pakolaiskiintiössä_otetaan_vastaan_uutena_ryhma_sudanilaisia_pakolaisia

Sosiaalihuoltolaki. 2014. Viitattu 28.9.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 1997. Ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden strategia. STM. Ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden osasto. Julkaisuja 1997:29.

Tampereen kaupunki. 2014. Pakolaiset ja maahanmuuttajat. Viitattu 21.9.2015
<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/maahanmuuttajat/pakolaiset.html>

Tampereen seutukunnan sosiaaliamies. Sosiaaliamiehen selvitys 2014. Viitattu 4.11.2015
http://www.tampere.fi/liitteet/t/VfUdRMOCa/sosiaaliamiehen_selvitys2014.pdf

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Ehkäisevä lastensuojelu. Viitattu 3.3.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Hansaprint Oy, Vantaa.

Turtiainen, K. 2012. Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities. Resettlement as a part of durable solutions of forced migration.

Valtonen, K. 2000. Kotouttamissosiaalityö maahanmuuttajien integroinnin edistäjänä. Teoksessa Ritakallio, V-M. & Ervast, H. & Forssén, K. & Nurmi, K. (toim.) 2000. Eriarvoisuutta paikantamassa. Juhlakirja Kari Salavuon täyttäessä 60 vuotta 22.5.2000. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimus 55. Painosalama Oy, Turku.

LIITE 1. HAASTATTELURUNKO

Kertoisitko omasta opiskelutaustastasi ja työkokemuksestasi ennen kuin aloitit työn kotouttavassa sosiaalityössä.

Onko sinulla kokemusta lastensuojelutyöstä tai muusta työstä lasten parissa?

Mikä sinut ajoi työhön kotouttavaan sosiaalityöhön ja kuinka pitkään olet ollut nyt kyseisessä työssä?

Mitä kotouttava sosiaalityö on ja keitä asiakkaanne ovat?

Mitkä lait ohjaavat kotouttavan sosiaalityön toimintaa?

Mitä kuuluu kotouttavan sosiaalityön sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan työhön?

Keitä kuuluu yhteistyöverkostoonne?

Mitä on mielestäsi ennalta ehkäisevä lastensuojelutyö?

Kuka ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä tekee?

Onko kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä?

Koetko että pystyt itse työssäsi tekemään ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä?

Puhutaan pakolaislasten ja –nuorten erityishaasteista. Miten sinä näet asian, onko sellaisia olemassa? Kertoisitko esimerkkejä?

Näetkö työssäsi pakolaisvanhempien erityishaasteita, jotka saattavat vaikuttaa myös lasten tai nuorten hyvinvointiin? Kertoisitko esimerkkejä?

Kuinka kotouttavassa sosiaalityössä vastataan näihin erityishaasteisiin?

Voisiko näitä haasteita mielestäsi ennalta ehkäistä? Jos voisi, niin miten?

Millaisia ennalta ehkäiseviä palveluita kotouttava sosiaalityö tarjoaa lapsille, nuorille ja heidän perheilleen?

Mitä muita ennalta ehkäiseviä palveluita kaupungissanne on tarjolla?

Millainen kotouttava sosiaalityö ja muut palvelut ennalta ehkäisisivät parhaiten lapsiperheiden ongelmien kärjistymistä?

Kuinka usein työntekijät tapaavat lapsia? Tavataanko heitä yksin?

Kuinka lapsen näkökulma ja mielipide otetaan huomioon kotouttavassa sosiaalityössä?

Miten lapsen etu huomioidaan suunnitellessa kotouttavan sosiaalityön palveluita?

Onko sinulla ideoita siitä, miten lapsen etua ja näkökulmaa voitaisiin huomioida työssänne enemmän?

Kertoisitko, mitä ajatuksia tai kysymyksiä tämä haastattelu herätti sinussa.